

2.6 สรุปการศึกษาชนบทและเกษตรกรรมเชียงใหม่

กล่าวในทางสาขาวิชาแล้ว การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชนบทและเกษตรกรรมที่ทบทวนมาข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมทางสาขาวิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์เชิงระบบ และเศรษฐศาสตร์การเกษตร วรรณกรรมที่ทบทวนจำนวนไม่น้อยในระยะหลังจะเป็น การศึกษาเชิงประยุกต์ที่มีลักษณะสหวิทยาการ ในภาคผนวกที่ 1 ได้ สรุปรายการวรรณกรรมที่ทบทวนทั้งหมดตามช่วงเวลาที่ทำการศึกษา ในบทสรุปนี้จะได้สรุปแนวทางการศึกษา และเนื้อหาการศึกษาชนบทและเกษตรกรรมเชียงใหม่ในช่วงที่ผ่านมา อีกทั้งชี้ให้เห็นข้อจำกัดบางประการของการศึกษาที่ผ่านมา

สรุปแนวทางในการศึกษา

การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา: การศึกษาชนบทและเกษตรกรรมของเชียงใหม่ในพื้นที่ราบในยุคแรกหรือก่อนปี พ.ศ. 2500 จะเป็นลักษณะการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งเป็นการศึกษาที่บรรยายลักษณะทุกด้านของคนและชุมชนที่ทำการศึกษา เพื่อจะได้เข้าใจถึงบุคลิภาพ และลักษณะนิสัยประจำกลุ่มชน การศึกษาแนวทางนี้มีอิทธิพลมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ที่มีการศึกษาคนในประเทศอาณานิคมกันมาก อันจะเป็นประโยชน์ต่อเจ้าอาณานิคมในการปกครอง อีกทั้งผู้ที่ทำการศึกษามากเป็นชาวต่างประเทศที่อยากทำความเข้าใจกับคนไทย ต่อมาในยุคหลังปี พ.ศ. 2508 การศึกษาแนวทางนี้จะใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งอาศัยอยู่บนที่สูงมากกว่า ซึ่งอาจจะเพราะมีการศึกษาในที่ราบมากพอแล้ว อีกทั้งแรงจูงใจทางการเมืองที่ต้องการทำความเข้าใจกับชนเผ่าที่ถูกมองว่าเป็นปัญหาความมั่นคง

การศึกษาเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม: การศึกษาในแนวทางนี้เป็นไปอย่างกว้างขวาง ถือว่าเป็นพัฒนาการมาจากการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาที่เน้นอธิบายหมู่บ้านหรือกลุ่มชนแบบเป็นองค์รวม และดูความกลมกลืนระหว่างระบบต่าง ๆ ในสังคมมากกว่าการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรม การศึกษาในแนวทางนี้ส่วนใหญ่จะนำมาใช้ศึกษาการทำการเกษตรที่มีรูปแบบที่ต่างกันในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน เช่นงานของทานาเบ่ (Tanabe, 1993) หรืองานศึกษากระบวนการตัดสินใจในเรื่องรูปแบบและวิธีการผลิตที่ต่างกัน ซึ่งมีผลมาจากสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน เช่น งานของคาราแวน (Calavan, 1977) หรือศึกษาในทางกลับกันว่าประเพณีและวัฒนธรรมมีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบการผลิตและการแสดงออกทางสังคมอย่างไร เช่นงานศึกษาของเก็ดเดส (Geddes, 1976) การศึกษาทางด้านนี้ เข้าใจว่าส่วนหนึ่งมีแรงจูงใจจากความต้องการของรัฐบาลภายใต้การสนับสนุนจากต่างประเทศในด้านการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร ที่ทำให้ต้องทำความเข้าใจระบบการผลิตของชาวบ้านแบบดั้งเดิมและที่กำลังทำอยู่

การศึกษาโครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง: การศึกษาแนวทางนี้ เป็นความพยายามที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งขึ้นถึงบทบาทและหน้าที่ของระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในสังคมตามแนวทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ หรือเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งมองว่าการพัฒนาหลังการผลิต นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด ซึ่งทฤษฎีทั้งสองนั้น ใช้กันอย่างแพร่หลายในยุคหลังปี พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นช่วงที่จำนวนนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ของไทยเองมีมากขึ้น อีกทั้งสถานการณ์ทางการเมือง

ที่มีความขัดแย้งกันทางด้านแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมค่อนข้างสูง เป็นการส่งเสริมให้การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีทางด้านสังคมศาสตร์เป็นไปอย่างกว้างขวาง

การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม: การศึกษาแนวทางนี้เป็นการศึกษาใน ระยะ 10 ปีหลังมานี้ ที่กระแสดการเรียกร้องให้กลับไปสู่วัฒนธรรมดั้งเดิมขึ้นสูง อันเนื่องมาจากผลกระทบของการ พัฒนาที่เน้นทางด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดผลด้านลบทางสังคม และวัฒนธรรม เป็นการศึกษาเพื่อหาคุณค่าของ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ชาวนาปฏิบัติกันมาในอดีต ศึกษาหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพื่อสร้าง ความภาคภูมิใจในอดีตที่รุ่งเรืองและดั่งาม การศึกษาบางส่วนเป็นการศึกษาตามแนวทางลัทธิมาร์กซ์ใหม่ ซึ่ง พัฒนาจากช่องโหว่ของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยเน้นศึกษาบทบาทของโครงสร้างชั้นบนอันได้แก่ อุดม การณ์ ความคิดจิตสำนึก และเรื่องความเชื่อ ให้มากขึ้น

การศึกษาเชิงประยุกต์เพื่อการวางแผนและการพัฒนา: การศึกษาตามแนวทางนี้ ในช่วงแรก ๆ จะเป็น ลักษณะการสำรวจข้อมูลเชิงเศรษฐกิจสังคมทุกด้าน โดยอาจจะมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านในท้อง ถิ่นเดียวกัน หรือระหว่างหมู่บ้านในแต่ละภาค ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในด้านการวางแผนพัฒนาในภาคเกษตรหรือ นอกภาคเกษตร ในช่วงหลังจะเน้นการศึกษาเป็นแต่ละเรื่อง เช่น เรื่องระบบเหมืองฝาย เพื่อจะทำให้เข้าใจระบบ ดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว และวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไข การศึกษาในระยะหลังจะมีลักษณะ เจิงสหวิทยาการและเป็นเชิงระบบมากขึ้น เช่น การใช้ความรู้ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และมานุษยวิทยา

สรุปเนื้อหาการศึกษา

การศึกษาที่ผ่านมาทำให้ภาพของชนบทและเกษตรกรรมในอดีตปรากฏออกมาอย่างชัดเจน จากการ ศึกษาเรื่องลักษณะการใช้ที่ดิน ลักษณะการถือครองที่ดิน รูปแบบและวิธีการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต ลักษณะการใช้แรงงาน ทั้งที่ราบและที่สูง อาชีพนอกภาคเกษตร การค้าขาย ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของ ชชาติพันธุ์ต่าง ๆ องค์การต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรเหมืองฝายที่มีผู้ศึกษาอย่างละเอียดหลายคน นอกจากนั้น การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ของล้านนา และเชียงใหม่ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นไปอย่างค่อนข้างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ศึกษาจากเอกสารและวัตถุโบราณ หรือ จากการบอกเล่า ซึ่งอาจจะเป็นการศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจจากกิจกรรมเฉพาะบางอย่างเช่น การผลิตผ้า เป็นต้น

สรุปข้อจำกัดของการศึกษาที่ผ่านมา

ถึงแม้ที่ผ่านมาจะมีการศึกษาชนบทและเกษตรกรรมของเชียงใหม่ โดยมีแนวทางการศึกษาและเนื้อหา ที่ค่อนข้างหลากหลาย และลึกซึ้งมาก แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

1) การศึกษาหลายชิ้น มีวัตถุประสงค์ที่กำหนดจากภายนอก ทั้งจากแหล่งทุนต่างประเทศ และจากบ ปรมาณรัฐบาล ซึ่งเป็นไปเพื่อสนองความต้องการด้านข้อมูลและเพื่อการวางแผนนโยบายทางการเมือง และยุทธ ศาสตร์การพัฒนาของต่างประเทศและรัฐบาล ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาเรื่องสังคมไทยมีลักษณะโครงสร้าง หลวม หรือไม่ ซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันในวงวิชาการมาเกือบ 20 ปี นับตั้งแต่การเริ่มเสนอของเอ็มบีวีในปี พ.ศ. 2493

นั้น ก็เพื่อได้ข้อสรุปที่เป็นพื้นฐานสำหรับการกำหนดยุทธศาสตร์ทางการเมืองและทิศทางการพัฒนาของประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ในอินโดจีน

2) ผู้ศึกษาเป็นคนภายนอก ที่มักจะมีมุมมอง ประสบการณ์ วิธีคิด ต่างจากชาวบ้านที่อยู่ในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างประเทศ ถึงแม้ช่วงหลังจะเป็นคนในประเทศ แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นคนที่ได้รับการฝึกฝนมาจากสังคมอีกแบบหนึ่ง ประกอบกับวิธีการศึกษาที่ชาวบ้านถูกกำหนดกรอบให้หูด ไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางและรับรู้ถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาและให้ข้อมูลตามมุมมองของตน จึงทำให้เกิดสภาพที่คนภายนอกเข้าไปมองคนในชุมชนและสรุปผลการศึกษามาตามมิจฉาทิษฐิของตนโดยไม่ได้สะท้อนมุมมอง ประสบการณ์ และวิธีคิดที่แท้จริงของชาวบ้าน

3) การศึกษาทางมานุษยวิทยาหลายชิ้น เป็นการศึกษาวิจัยพื้นฐานที่ กำหนดขึ้นจากความต้องการพิสูจน์ทฤษฎีเก่า หรือ พัฒนาทฤษฎีใหม่ ไม่ได้กำหนดจากปัญหาทางสังคมที่มีอยู่ หรือมุ่งที่จะช่วยแก้ปัญหา ทำให้การศึกษาเพื่อความเจริญทางวิชาการแยกห่างออกไปจากการศึกษาเพื่อช่วยแก้ปัญหาในสังคม

4) ในระยะหลังมีการศึกษาในเชิงนโยบาย เพื่อการวางแผนและการพัฒนามากขึ้น แต่โดยทั่วไปแต่ละหน่วยงานต่างดำเนินการกันโดยไม่ได้ประสานงานกัน ทำให้งานวิจัยมีลักษณะซ้ำซ้อน ผลของการศึกษาจะถูกนำเสนอให้บางหน่วยงาน โดยที่สาธารณชนและชุมชนที่ถูกศึกษาไม่ค่อยได้รับรู้ เมื่องานศึกษาเสร็จสิ้นลงแล้วขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผลการศึกษานั้นว่าจะรับไม่ปรับปรุงหรือไม่

๕) ในระยะหลังการศึกษาชนบทและเกษตรกรรมในเชียงใหม่มีน้อยลง ทั้ง ๆ ที่สภาพเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทย เปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วมากและก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย มักจะมีคำถามอยู่เสมอว่าผลของการศึกษาที่ศึกษาไปเมื่อ 10-20 ปีก่อนหน้านั้น เดี๋ยวนี้ยังใช้ได้หรือไม่ การที่มีการศึกษาน้อยลง อาจจะเป็นไปได้ว่า เป็นเพราะความสนใจของต่างประเทศต่อไทยมีน้อยลง อาจเป็นเพราะหมดยุคของ “สงครามแย่งชิงมวลชน” ที่เคยมีในประเทศไทยและประเทศในอินโดจีน และอาจเป็นไปได้ว่าความสนใจในการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ขบเซาลง ในขณะที่การศึกษาด้านธุรกิจการค้า และอุตสาหกรรม “รุ่งเรือง” ไปตามการเติบโตของภาคธุรกิจการค้า และอุตสาหกรรม

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชนบทและเกษตรกรรมของเชียงใหม่

3.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในช่วงแรกคือการเปลี่ยนแปลงจากระบบการเกษตรแบบพอเพียงชีพให้เป็นการผลิตเพื่อส่งออกตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) โดยมีการสร้างและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มปริมาณการผลิตเพื่อส่งออก ตัวอย่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ การสร้างถนนเชียงใหม่-ลำปาง ซึ่งเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2512 ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปใช้การคมนาคมทางบกมากขึ้น การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า เช่น เขื่อนภูมิพลที่สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2507 และการสร้างเขื่อนขนาดเล็กเพื่อการชลประทาน เช่น ชลประทานแม่แตง ที่สร้างในช่วงปี พ.ศ. 2506-2514 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางด้านไฟฟ้า⁵⁵ ทำให้ความต้องการทางด้านสินค้าที่อำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้น เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายมากขึ้น โดยในช่วงแรกการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากเกษตรกรในเขตชลประทานซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในที่ราบ ต่อมาหลังจากการห้ามปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจดั้งเดิมบนที่สูง ประกอบกับการจำกัดการใช้พื้นที่ป่า ทำให้เกษตรกรบนที่สูงหันมาปลูกพืชแบบเข้มข้นเพื่อขายมากขึ้น การส่งเสริมธุรกิจการเกษตรเพื่อส่งออกประเภทอาหารแช่แข็ง ทำให้การปลูกพืชผักเพื่อส่งโรงงานยิ่งเป็นไปอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่พยายามส่งเสริมการส่งออก รัฐก็พยายามส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ซึ่งกำหนดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมา อัตราการเจริญเติบโตของภาคเหนือมีเพียงร้อยละ 73 ในขณะที่อัตราเฉลี่ยของทั้งประเทศสูงถึงร้อยละ 150 ผลของการพัฒนาพบว่า ในปี พ.ศ. 2535 เชียงใหม่มีสถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป 4,865 แห่ง ซึ่งเป็นสถานประกอบการด้านการขายส่ง ขายปลีก กัดตาอาคาร และโรงงาน ซึ่งมีลูกจ้างรวมทั้งสิ้น 62,567 คน⁵⁶ โดยใน ปี 2533 พบว่า สถานประกอบการส่วนใหญ่ คือ 62 เปอร์เซนต์ อยู่ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่⁵⁷ เฉพาะในปี พ.ศ. 2537 มีกิจการทางด้านอุตสาหกรรม และโครงการที่อยู่อาศัยที่ได้รับอนุมัติส่งเสริมการลงทุนในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีเงินทุนตั้งแต่ 10 ล้านบาทขึ้นไป ถึง 20 กิจการ รวมเป็นเงินลงทุนทั้งสิ้นประมาณ 2,435.34 ล้านบาท และคาดว่าจะรับคนงานจำนวน 4,202 คน โครงการที่ใหญ่มากในปีนี้อีกโครงการซึ่งเป็นการลงทุนของภาครัฐบาล คือ โครงการก่อสร้างสนามบินกีฬา

⁵⁵ ในปี พ.ศ. 2535 จำนวนหมู่บ้านทั้งหมดในเชียงใหม่มี 1,703 หมู่บ้าน มีไฟฟ้าใช้ 1,532 หมู่บ้าน หรือ 90 % อำเภอที่ไฟฟ้ายังเข้าถึงน้อยที่สุดคือ อมก๋อย เพียงแค่ 19.71 % ของหมู่บ้านทั้งหมด รองลงมาคือ แม่แจ่ม 33.75 % นอกนั้นจะมีไฟฟ้ามากกว่า 80% ของหมู่บ้านทั้งหมดขึ้นไป ดูรายละเอียดใน สมุดรายนงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ. 2536 อ้างแล้ว

⁵⁶ ข้อมูลจากกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงมหาดไทย อ้างใน เพิ่งอ้าง

⁵⁷ พิศมัย สุวัชรกุล และ ดารณี ศรีสง่า. 2536. แผนการใช้ที่ดิน จังหวัดเชียงใหม่ กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ซีเกมส์ และโครงการระบบสาธารณูปโภค และบ้านพักเพื่อรองรับการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ซึ่งเป็นเงินลงทุนจำนวน 1,963.9 ล้านบาท⁵⁸

ธุรกิจภาคบริการเจริญเติบโตมาก อันมีผลจากการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเห็นได้ชัดจากจำนวนนักท่องเที่ยวจากปี 2514 ซึ่งมี 18,500 คน เพิ่มขึ้นเป็น 128,000 คนในปี พ.ศ. 2522⁵⁹ การขยายตัวด้านการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการสร้างโรงแรม รีสอร์ท สนามกอล์ฟ ขึ้นมากมาย เฉพาะในปี พ.ศ. 2532 มีโครงการโรงแรม รีสอร์ท และสนามกอล์ฟที่สนใจจะลงทุน และกำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้าง 22 โครงการ ซึ่งจะดำเนินการในเขตอำเภอเมือง แม่ริม สันกำแพง หางดง เชียงดาว ฝาง และจอมทอง รวมมูลค่าของ 16 โครงการจากทั้งหมด 22 โครงการนั้น เป็นเงินประมาณ 6,690 ล้านบาท⁶⁰ ผลของการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและการบริการ ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างสูง โดยเพิ่มจากอัตราการขยายตัว 4.3 เปอร์เซ็นต์ในช่วงปี พ.ศ. 2525-2529 เป็น 8.1 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงปี พ.ศ. 2530-2532⁶¹

3.2 การเปลี่ยนแปลงของชนบทและเกษตรกรรมในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในชนบทและเกษตรกรรมของเชียงใหม่ที่เห็นได้ชัดเจนได้แก่

1) การลดลงของจำนวนเกษตรกรและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การบริการและที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่อำเภอที่ติดกับอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ดังจะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2532 แรงงานในภาคเกษตรกรรมของจังหวัดเชียงใหม่มีร้อยละ 79 ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ลดลงเป็นร้อยละ 60.7⁶² ถ้าคิดเป็นจำนวนครัวเรือนเกษตรกร ในปี 2533 ครัวเรือนเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 66 ของครัวเรือนทั้งหมด⁶³ ซึ่งต่อมาในปี 2537 อัตราส่วนได้ลดลงอีก คือมีครัวเรือนเกษตรกรประมาณร้อยละ 52 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด

⁵⁸ รายงานเศรษฐกิจการเงินภาคเหนือ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ 2537

⁵⁹ ปลาย่อ ชนันทน์ ช้างแล้ว

⁶⁰ รายงานเศรษฐกิจการเงินภาคเหนือ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ 2532

⁶¹ ไพรัช กาญจนการุณ “เศรษฐกิจเชียงใหม่” ในรายงานการศึกษาเมืองเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2537

⁶² สำนักงานแรงงานจังหวัดเชียงใหม่ “รายงานการบริหารแรงงาน” อ้างใน ไพรัช กาญจนการุณ เพิ่งอ้าง

⁶³ พิพัฒน์ สุวัชรังกูร และ ดารณี ศรีสง่า. อ้างแล้ว

ตารางที่ 3.1 จำนวน และเปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	จำนวนครัวเรือน ปี พ.ศ. 2535*	จำนวนครัวเรือนปี พ.ศ. 2537**	จำนวนครัวเรือนเกษตร กรปี พ.ศ. 2537***	ร้อยละของครัวเรือน เกษตรกร
อำเภอเมือง	84,140	86,171	4,099	5
เชียงดาว	18,359	18,802	11,298	60
จอมทอง	23,673	24,245	19,579	81
ดอยสะเก็ด	18,174	18,613	19,768	106**
ฝาง	28,496	29,184	18,851	65
นาฝาง	18,684	19,135	8,094	42
ฮอด	9,795	10,031	7,292	73
แม่แจ่ม	10,236	10,483	7,997	76
แม่ริม	20,058	20,542	8,241	40
แม่แตง	22,797	23,347	15,062	64
อมก๋อย	8,982	9,199	7,580	82
พร้าว	16,046	16,433	10,628	65
สะเมิง	4,835	4,952	4,279	86
สันกำแพง	28,126	28,806	15,001	52
สันป่าตอง	24,115	24,697	12,162	49
สันทราย	24,851	25,451	11,243	44
สารภี	22,112	22,646	10,178	45
แม่อาย	19,545	20,017	12,732	64
ไชยปราการ	12,538	12,841	8,790	68
กิ่ง อ. แม่แตง	8,063	8,258	7,394	90
รวม	434,892	445,392	229,953	62

ที่มา: * ข้อมูลจาก สมุดรายนามสถิติจังหวัดเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ. 2536 สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานเกษตร
มนตรี

** จำนวนครัวเรือนปี 2537 ได้จากการคำนวณจากจำนวนครัวเรือนในปี 2535 โดยใช้อัตราเพิ่ม 1.2 % จึงทำให้
ร้อยละของครัวเรือน เกษตรกรของอำเภอดอยสะเก็ดสูงกว่า 100

*** ข้อมูลจากข้อมูลการพัฒนาการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ปี 2538

จากตารางที่ 3.1 จะเห็นว่า อำเภอเมือง และอำเภอที่อยู่รายรอบอำเภอเมือง⁶⁴ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ราบ
นั้น มีสัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรลดน้อยลงมาก ทั้งนี้เพราะการขยายตัวของเมืองที่ต้องการที่ดินสำหรับการสร้างที่
อยู่อาศัยและการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว ที่สร้างโรงแรม หรือรีสอร์ทในอำเภอรอบนอกที่มีวิวทัศนียภาพ

⁶⁴ ในปี พ.ศ. 2524 พบว่าพื้นที่เกษตรกรรมในเขตอำเภอเมืองมีทั้งหมด 35,210 ไร่ แต่ลดลงเหลือ 26,000 ไร่ในปี พ.ศ.
2532 ดูข้อมูลเพิ่มเติมใน ชัยยันต์ วรรณะภักดิ์ บรรณาธิการ อ้างแล้ว

บนเส้นทางแมริม สันทราย หางดง รวมทั้งการใช้ที่ดินในการสร้างโรงงาน หรือสถานที่ผลิตและแสดงสินค้าหัตถกรรม เช่นในเขตอำเภอสันกำแพง อำเภอหางดง และอำเภอสารภี ทำให้ที่ดินในเขตอำเภอรอบนอกเหล่านี้มีราคาแพง เกษตรกรพากันขายที่ดิน และเปลี่ยนไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วนั้น ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรยังมีสัดส่วนมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตรในอำเภอที่อยู่ห่างไกลและเป็นเขตภูเขา

2) การผลิตพืชเพื่อขายมีมากขึ้น โดยใช้ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น จากการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดวัชพืช และโรค แมลง และ การใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน และควาย ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากการผลิตแบบพึ่งตนเองที่เกษตรกรไม่ได้ใช้สารเคมีหรือเครื่องจักรเลยในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 โดยใน ปี พ.ศ. 2526⁶⁵ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 48 และร้อยละ 44 ใช้แทรกเตอร์ และปุ๋ยเคมีในการผลิตข้าว แต่พบว่าผลตอบแทนที่ได้นั้นเกษตรกรเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก อันเนื่องจากราคาที่ไม่แน่นอน และมักจะตกต่ำ ยกตัวอย่างราคาข้าว ในระยะเวลา 6 ปี คือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 ถึง พ.ศ. 2529 ราคาข้าวส่งออกลดลงถึง 35.5 เปอร์เซ็นต์ นั่นคือ ในปี พ.ศ. 2523 ราคาข้าวตันละ 6,968 บาท ในปี พ.ศ. 2526 ราคา 5,798 บาท ต่อมาในปี พ.ศ. 2529 ราคาลดลงเหลือ 4,491 บาท⁶⁶ ปัญหาการตกต่ำของราคาข้าวที่เกษตรกรโดยเอกชน และความไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาคือการสร้างการตลาดของรัฐ ทำให้เกษตรกรเผชิญกับปัญหาค่าผลผลิตราคาตกต่ำจนต้องมีเหตุการณ์การประท้วงของเกษตรกรเชียงใหม่อยู่เสมอ ดังกรณีของ ถั่วเหลือง หอมหัวใหญ่ และกระเทียม เป็นต้น ในระยะหลังแม้จะมี รูปแบบการผลิตแบบมีพันธผูกพัน (Contract farming) โดยทางโรงงานอุตสาหกรรมด้านการเกษตร รับประกันราคาที่แน่นอน แต่การที่เข้มงวดในด้านคุณภาพ และมาตรฐาน ในสภาพที่เกษตรกรไม่อาจควบคุมปัจจัยทางธรรมชาติหลายอย่างได้ ทำให้เกษตรกรมักจะได้ผลตอบแทนที่น้อยเช่นกัน⁶⁷

การเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตแบบพออยู่พอกินไปสู่การผลิตเพื่อขายเกิดขึ้นกับเกษตรกรบนที่สูงเช่นเดียวกัน ผลจากการปราบปรามตัดทำลายฝิ่นซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจดั้งเดิมในช่วงปี พ.ศ. 2527-2528 ทำให้เกษตรกรปลูกฝิ่นน้อยลง⁶⁸ และเปลี่ยนมาปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี และไม้ดอกเมืองหนาว ซึ่งใช้ต้นทุนการผลิตสูง ผลตอบแทนที่ไม่มากประกอบกับการผลิตข้าวเพื่อบริโภคเองทำได้น้อยลง อันเนื่องจากความจำกัดของที่ดินทำกินนั้น ทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรบนที่สูงไม่ดีขึ้น การที่คนบนที่สูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน หลังไหลเข้ามาทำงานในเมือง จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป

สำหรับผลกระทบด้านลบจากการใช้สารเคมีต่อสุขภาพของเกษตรกร ผู้บริโภค และทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดมลภาวะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใช้ในการทำการเกษตรบนที่สูงนั้นเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ในระยะหลังแม้แต่

⁶⁵ Narinohai Patanapongsa, Nakorn Nalampang and Dusdee Nalampang. 1983. อ้างแล้ว

⁶⁶ อ้างข้อมูลจาก ธนาคารแห่งประเทศไทย ปี 2530 ใน ขวณ รัตนวราหะ บรรณาธิการ เกษตรยั่งยืน: เกษตรกรรมกับธรรมชาติ กรุงเทพฯ: เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 2536 หน้า 36

⁶⁷ ดูรายละเอียดใน ขวัญชีวัน บัวแดง “ระบบการผลิตแบบมีสัญญาผูกพัน: ทางเลือกของเกษตรกรบนพื้นที่สูง” วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 21 ฉบับที่ 4/2536 หน้า 74-93

⁶⁸ ในปี พ.ศ. 2536/2537 พื้นที่ปลูกฝิ่นในจังหวัดเชียงใหม่มีประมาณ 3,768 ไร่ โดยปลูกมากที่สุดที่ อ. แม่แจ่มถึง 1496 ไร่ ในขณะที่ในปี พ.ศ. 2530/2531 เฉพาะในเขตลุ่มน้ำแม่แจ่มและบางส่วนของอำเภอปาย ที่โครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่นรับผิดชอบ มีพื้นที่ปลูกฝิ่นถึง 4,600 ไร่ ข้อมูลจาก บัณฑิต ดันศิริ ชีระยุทธ จิตต์จำนงค์ และดารณี ศรีสง่า แผนการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2536

หน่วยงานของรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เอง ซึ่งเคยส่งเสริมให้ใช้สารเคมี กลับรณรงค์ไม่ให้ใช้สารเคมี โดยแนะนำให้เกษตรกรใช้วิธีปลูกผักแบบกางมุ้ง นอกจากนั้น ยังมีการก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนบางองค์กร ที่เน้นการผลิตและการตลาดพืชปลอดสารพิษ⁶⁹

3) การขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร เมื่อรายได้จากอาชีพนอกภาคเกษตรสูงกว่าภาคเกษตรถึงประมาณ 9 เท่าตัว⁷⁰ แรงงานจึงหลั่งไหลไปทำงานนอกภาคเกษตรทั้งภายในหมู่บ้าน ในท้องถิ่น ในตัวเมืองใหญ่ และต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลให้ภาคเกษตรกรรม ขาดแรงงานหรือต้องจ้างในราคาที่สูงขึ้น ในขณะที่การเอามือเอาแรงแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นคุณธรรมของสังคมแบบพอเพียงก็เริ่มหายไป เช่นในปี พ.ศ. 2538 ค่าแรงงานจ้างสำหรับปลูกหรือเกี่ยวข้าวประมาณ 120-150 บาท ต่อคน หรือ 450 บาทต่อไร่ ผู้ที่มารับจ้างไม่ใช่คนในชุมชน แต่มาจากหมู่บ้านอื่น เช่น ผู้ที่มารับจ้างในกิ่ง อ. แม่ฮอน มาจากบ้านธิ จังหวัดลำพูน หรือไม่ก็เป็นชาวเขา จากอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย การขาดแคลนแรงงานเป็นสาเหตุสำคัญมากประการหนึ่งที่ทำให้ชาวนาหยุดการทำนา หรือหยุดการทำสวนเมี่ยง ซึ่งต้องจ้างแรงงานจำนวนมากในการเก็บใบเมี่ยง⁷¹

4) การเปลี่ยนแปลงด้านองค์กรของชาวบ้าน กระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ผ่านมาเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ และมีสถานภาพทางสังคมมากกว่า ผู้ที่ยากจนและด้อยโอกาส ผู้ที่มีฐานะเหล่านี้ มักจะได้รับตำแหน่งทางการเมืองปกครอง และเป็นผู้นำองค์กรทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับที่สูงกว่าหมู่บ้าน ซึ่งทำให้มีช่องทางที่จะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังที่ Turton (1989 หน้า 90) ได้กล่าวไว้ว่า ทำให้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมภายในหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้านกับเมือง มีมากขึ้น และเป็นการทำให้การปกครองในระดับอำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน เป็นระบบราชการมากขึ้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม ยังส่งผลให้องค์กรชาวบ้านดั้งเดิม ไม่อาจมีบทบาทหน้าที่ได้เหมือนเดิม ยกตัวอย่างเช่น องค์กรเหมืองฝาย ที่เคยมีบทบาทในการจัดการน้ำเพื่อทำนามานานในอดีต ไม่อาจทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนแต่ก่อน ทั้งนี้เพราะที่นาถูกเปลี่ยนลักษณะการใช้ เช่น เปลี่ยนเป็นสวนผลไม้ หรือถูกนำไปใช้ประโยชน์นอกภาคเกษตร ทำให้ระบบเหมืองฝายที่วางไว้เดิมใช้การไม่ได้ ต้องมีการปรับใหม่ ที่สำคัญก็คือแรงงานในภาคเกษตรกรย้ายไปทำงานนอกภาคเกษตร ทำให้ไม่มีแรงงานชุดลากลำเหมือง เหมือนแต่ก่อน องค์กรเหมืองฝายหลายองค์กรที่มีผู้นำที่ดี และตั้งใจทำเพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้าน ก็มักเผชิญปัญหาความจำกัดของสิทธิและอำนาจที่จะไปต่อสู้หรือต่อรองกับภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการที่รัฐ

⁶⁹ ทางองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือได้ตั้งโครงการเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคผักปลอดสารพิษ เมื่อปี 2536 โดยมีสมาชิกจำนวนหนึ่งที่ อ. แม่ทา จังหวัดลำพูน และอำเภอสะเมิง เน้นการเชื่อมโยงกันระหว่างผลิตและผู้บริโภค มีการส่งผักออกขายตามตลาดเปิดทั่วไป และขายที่ร้านที่องค์กรพัฒนาเอกชนเปิดขึ้นมาเพื่อช่วยในด้านการตลาดของโครงการพัฒนาเอกชนที่ส่งเสริมชาวบ้านทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

⁷⁰ อัตราส่วน รายได้ของประชากรในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร เฉลี่ยทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2504 เป็น 1:6.19 (1,002 บาท ต่อ 6,212 บาท) ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 อัตราส่วนเพิ่มขึ้นเป็น 1:9.13 (6,727 บาท ต่อ 62,273 บาท) ซึ่งแสดงว่ามีช่องว่างสูงมากขึ้น ดูเพิ่มเติมจาก ชนวน รัตนวราหะ บรรณาธิการ อ้างแล้ว

⁷¹ การทำสวนเมี่ยง ในอดีต เคยจ้างแรงงานชาวบ้านจากพื้นที่รอบที่เป็นผู้เช่านา หรือชาวนารับจ้างเป็นเวลาถึง 5 เดือนคือ ในช่วงเดือน เมษายน-กันยายน โดยการจ้างเก็บเป็นกำ โดยในระยะเวลา 2-3 ปีมานี้ให้ค่าจ้างกำละ 2 บาท ซึ่งคนงานรับจ้างจะเก็บได้วันละประมาณ 20 กำ การจ้างในราคาที่สูงไปกว่านั้น ก็ทำให้การทำสวนเมี่ยงไม่คุ้มค่า ปัจจุบันขาดแคลนแรงงาน และมีผลทำให้การทำสวนเมี่ยง ซึ่งเป็นรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมในที่สุดมีคือน้อยลงในหลายพื้นที่

ให้การสนับสนุน ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งในเรื่องการใช้ที่ดินและน้ำ เป็นที่น่าสังเกตว่า รัฐได้จัดตั้งองค์กรมากมายในหมู่บ้าน ดังตัวอย่างสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดทะเบียนกลุ่มทำนา ทำไร่ ทำสวน ในอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ตามประกาศคณะปฏิวัติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา เป็นจำนวนรวมทั้งสิ้นกว่า 150 กลุ่ม แต่จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ พบว่า 20 เปอร์เซ็นต์ของกลุ่มเหล่านี้เท่านั้น ที่มีการทำงานเป็นกลุ่ม

๑) การช่วงชิงการใช้ทรัพยากรที่ดิน และน้ำ ระหว่างคนเมืองกับคนชนบท และระหว่างภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรมและบริการ ที่นาที่มีระบบชลประทาน และระบบเหมืองฝาย ที่พัฒนากันมานานหลายร้อยปี เริ่มเปลี่ยนไปเป็นบ้านจัดสรร⁷² และบ้านพักตากอากาศของคนมีฐานะจากในเมือง ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นคือการที่บ้านจัดสรรหรือโรงงานอุตสาหกรรมทำให้เกิดมลพิษ รบกวนชาวบ้าน ดังที่หนังสือพิมพ์และสื่อต่าง ๆ รายงานอยู่เป็นประจำ ตัวอย่างกรณี พ่ออุ่น สุปินนา อายุ 66 ปี ที่อยู่หมู่บ้านข้างถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง ที่พบว่าการสร้างบ้านจัดสรร ทำให้คลองส่งน้ำ หรือ เหมืองเดิมไปด้วยขยะและเป็นพิษ และผู้ที่อยู่ในบ้านจัดสรรใช้น้ำในคลอง และทำท่อระบายน้ำเพื่อกันน้ำท่วม ทำให้น้ำไม่ผ่านไปทางปลายน้ำ ซึ่งทำให้พ่ออุ่นได้ข้อสรุปว่า

“เป็นขบวนการเดียวนี้ยากมาก คนรุ่นพ่อยังทำนาได้ แต่คนรุ่นหลังคงจะมีโอกาสน้อยที่จะได้ทำ พ่อเองก็ไม่รู้ว่าจะทำต่อไปได้สักแค่ไหน ทาวน์เฮาส์ที่อยู่รอบบริเวณนี้ ทำให้ชาวบ้านต้องขายที่ดิน แล้วอนาคตของพ่อจะเป็นอย่างไร เราต้องซื้อทุกอย่าง แม้แต่น้ำดื่ม การทำนาไม่ทำให้คนร่ำรวยขึ้น แต่มันคือชีวิตพ่อ”⁷³ (แปลโดยผู้เขียน)

ปัญหาการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างรัฐกับชาวบ้าน นับวันก็จะเป็นปัญหาที่รุนแรงยิ่งขึ้น ในที่นี้จะได้ยกกรณีตัวอย่างดังต่อไปนี้

กรณีการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับพื้นที่ที่เกษตรกรอยู่มาก่อนแล้ว ตัวอย่างเช่นการกำหนดเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2502 และประกาศเป็นป่าสงวนปี พ.ศ. 2507 โดยทางการไม่ได้มีการเตรียมการมาก่อนที่จะดำเนินการช่วยเหลือราษฎรซึ่งอยู่ในพื้นที่อยู่ก่อนได้อย่างไร เพราะโดยกฎหมายแล้วราษฎรเหล่านี้จะกลายเป็นผู้ทำผิดกฎหมายโดยทันที ทำให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นคดีความกันยืดเยื้อเป็นเวลานาน ดังลำดับเหตุการณ์ต่อไปนี้⁷⁴

- ปี พ.ศ. 2512 ราษฎร 417 รายที่อยู่ในเขตดังกล่าว ยื่นคำร้องให้จัดที่ดินทำกิน ในจำนวนนี้ 140 รายอาศัยอยู่ในเขตดังกล่าวมาก่อนปี พ.ศ. 2507

- ปี พ.ศ. 2516 กลับปรากฏมีคำสั่งให้ราษฎรที่อยู่ออกจากเขตพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งขัดกับมติคณะรัฐมนตรี 23 มกราคม 2510 ซึ่งมีมติให้ผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ก่อนการประกาศเขตอุทยานอยู่ต่อไปได้จนตาย

- ปี พ.ศ. 2518 มีมติให้อยู่ต่อไปได้ โดยมีให้ขยายพื้นที่และให้เจ้าหน้าที่ปล่อยผู้ที่บุกรุกซึ่งถูกจับกุม

⁷² ตัวอย่างเช่นบ้านหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4 ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ติดกับคลองชลประทาน ถูกเปลี่ยนมือให้เป็นบ้านจัดสรรไม่ต่ำกว่า 60 % ดูข้อมูลเพิ่มเติมใน ชยันต์ วรรธนะภูติ บรรณาธิการ อ้างแล้ว

⁷³ จาก “Last of the Green Fields”. The Nation. 25 August 1995.

⁷⁴ รายงานการประชุมปฏิบัติการ “อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย : การจัดการและการอนุรักษ์” 14-16 มีนาคม 2534

ในขณะเดียวกันก็มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่ม โดยไม่มีแนวคิด มาตรการ และแผนการที่แจ่มชัดในการช่วยเหลือราษฎรที่อยู่ก่อนแล้ว และในการป้องกันราษฎรที่จะเข้าไปอยู่ใหม่แม้จะมีการประกาศเขตแล้วก็ตาม โดยในปี 2525 ขยายเขตอุทยานแห่งชาติไปในพื้นที่ อ. แมริม อ.หางดง อ.เมือง และอ. แม่แตงอีกเป็นเนื้อที่ 262.5 ตารางกิโลเมตร ซึ่งในปี 2530 มีประชากรในเขตอุทยานแห่งชาติเป็นจำนวน 2,808 ครัวเรือน ประกอบไปด้วยประชากร 13,964 คน เป็นเนื้อที่ 71,830 ไร่หรือ 40.18 % ของพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติที่ขยายใหม่

กรณีการสร้างโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าจากลิกไนท์และขยะ ในปี พ.ศ. 2537 ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่เกิดปัญหาขยะล้นเมือง และหาที่ทิ้งไม่ได้ เพราะก่อนหน้านี้ชาวบ้านในพื้นที่ที่เคยนำขยะไปทิ้งแบบขุดหลุมแล้วกลบ ประท้วง เพราะทางเทศบาลอำเภอเมือง ไม่สามารถขจัดปัญหามลภาวะและกลิ่นที่รบกวนได้ ต่อมาทางการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจึงเสนอโครงการสร้างโรงงานผลิตไฟฟ้าจากขยะและลิกไนท์ และได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีตั้งแต่เดือนมีนาคม 2538 เป็นเงินถึง 1,500 ล้านบาท⁷⁶ โดยทางการไฟฟ้าฯ อ้างว่าเพื่อแก้ปัญหาขยะ ในขณะที่ได้กระแสไฟฟ้าใช้ โดยจะให้พื้นที่ที่บ้านโป่ง อำเภอหางดง ชาวบ้านในพื้นที่รวมตัวกันประท้วงหลายครั้งด้วยเกรงจะเกิดมลพิษจากลิกไนท์ ซึ่งเกิดมาแล้วจากการทำเหมืองแร่ลิกไนท์ที่ลำปาง ทางผู้ประท้วงได้ยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี และคณะกรรมการสิทธิการสภาพัฒนาราษฎรหลายครั้ง จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2538 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ยับยั้งการสร้างที่บ้านโป่ง แต่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจะดำเนินการที่อื่นได้ ถ้าเจ้าของพื้นที่ไม่ขัดข้อง

กรณีเขื่อนพัง ในเดือนสิงหาคม 2537 เขื่อนแม่สาวาง อ. แม่ฮ้างของกรมชลประทาน ซึ่งเป็นเขื่อนดินขนาดกลาง เก็บกักน้ำได้ประมาณ 1.5 ล้านลูกบาศก์เมตร เกิดการพังทลายบริเวณทางระบายน้ำฉุกเฉิน น้ำในอ่างทะลักพาทั้งทรายและโคลนท่วมพื้นที่ 3 หมู่บ้าน บ้านเรือนพังกว่า 60 หลัง เสียชีวิตต่อมอ ตาย 1 คน พื้นที่การเกษตรเสียหายหลายร้อยไร่ ในเดือนกันยายน 2537 เขื่อนแม่หลวงหลวง อ. แม่ฮ้าง เป็นเขื่อนดินเขื่อนอัดแน่นขนาดเก็บกักน้ำ 3.6 ล้านลูกบาศก์เมตร ของกรมชลประทาน เริ่มก่อสร้างไปได้ 40 % ภายหลังเกิดฝนตกอย่างหนัก ทำให้ตัวเขื่อนฝั่งขวาจุดที่เป็นช่องทางระบายน้ำฉุกเฉินเกิดการพัง ทำให้น้ำกว่า ห้าแสนลูกบาศก์เมตรไหลท่วม 3 หมู่บ้าน ทำให้ไร่นาเสียหาย และตัวเขื่อนไหลเลื่อนใช้การไม่ได้ และกรณีสุดท้ายในเดือนเดียวกันเขื่อนแม่สะลง อ. แมริม ขนาดจุ 1.2 แสนลูกบาศก์เมตร ของกรมพัฒนาที่ดินพัง บ้าน 10 หลังถูกกระแสน้ำพัดไป อีกหลายหลังเสียหาย

⁷⁶ กรณีโครงการสร้างโรงไฟฟ้าลิกไนท์และขยะนี้มีเงื่อนไขหลายประการตามที่คณะทำงานเพื่อติดตามข้อเท็จจริงฯ ที่ตั้งขึ้นโดยรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยรายงาน ที่สำคัญเช่น การนำเสนอรายงานผลเบื้องต้นก่อนทำสัญญาใช้ เวลาในการดำเนินการเพียง 14 วันทำงาน การตัดสินใจว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาไม่มีการกำหนดกรอบคุณสมบัติของงานอย่างชัดเจน การดำเนินการศึกษามลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมดำเนินการที่ตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง แต่พื้นที่ที่ส่งมอบให้กับวิสาหกิจผู้จ้างเป็น พื้นที่ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง ซึ่งห่างกันหลายกิโลเมตร(ผู้จัดการรายวัน 19 มกราคม 2539 หน้า 7 และ Bangkok Post. September 3, 1996. pp. 20-21.)

3.3 ปัญหาและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงชนบทและเกษตรกรรม

1) ความยากจนของเกษตรกรและการเพิ่มพูนของหนี้สิน ถ้าดูรายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนในเชียงใหม่จะเห็นว่าเพิ่มขึ้นสูงมาก และสูงที่สุดในบรรดาจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบนทั้งหมด ดังแสดงในตารางที่ 3.2 แต่ในความเป็นจริง จำนวนคนยากจนซึ่งส่วนใหญ่คือคนในชนบทและเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำกว่าระดับพออยู่พอกินยังมีมากมาย ในปี 2525 มีหมู่บ้านยากจนถึง 533 หมู่บ้าน ซึ่งคิดเป็น 40 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดในเชียงใหม่ โดยรวมจำนวนประชากรในเขตพื้นที่ยากจนนี้ถึง 353,700 คน⁷⁶ จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2533⁷⁷ พบว่าประชากรในหลายอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภอที่อยู่บนที่สูง ได้แก่ อ. จอมทอง อ. แม่สาย อ. ดอยเต่า อ. สะเมิง อ. ฮอด อ. อมก๋อย และอ. ดอยสะเก็ด มีรายได้เงินสดที่ได้จากทั้งภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรต่ำกว่า 5,000 บาทต่อคนต่อปี ซึ่งถือเป็นระดับที่ต่ำกว่าระดับที่พออยู่พอกิน โดยที่ประชากรใน 5 อำเภอที่ระบุหลังสุดมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 3,000 บาทต่อคนต่อปี

ตารางที่ 3.2 รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรภาคเหนือตอนบน (บาทต่อปี)

จังหวัด	ปี พ.ศ. 2526	ปี พ.ศ. 2530	ปี พ.ศ. 2534
เชียงใหม่	15,326	19,447	36,976
เชียงราย	10,418	13,511	19,865
แม่ฮ่องสอน	11,645	13,385	17,947
ลำพูน	10,738	12,883	21,377
พะเยา	7,719	12,192	16,715
น่าน	8,986	10,442	16,074
แพร่	8,355	10,647	16,724
ลำปาง	10,560	16,836	28,286
ตาก	10,676	19,110	23,222
รวมภาคเหนือตอนบน	11,339	15,101	24,662

ที่มา: ข้อมูลจาก รายงานเศรษฐกิจการเงินภาคเหนือ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ โดยข้อมูลปี พ.ศ. 2526 ได้จาก ฉบับปี 2532 ข้อมูลปี 2530 และ 2534 จาก ฉบับปี 2537

จากการสำรวจข้อมูลของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2537 พบว่าในจังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้าน “เร่งรัด” อันดับ 1 ซึ่งถือเป็นหมู่บ้านที่มีมาตรฐานต่ำสุดมีถึง 536 หมู่บ้าน คิดเป็น 34 เปอร์เซ็นต์ของหมู่บ้านทั้งหมด หมู่บ้าน “เร่งรัด” อันดับ 2 มี 625 หมู่บ้าน คิดเป็น 40 เปอร์เซ็นต์ของหมู่บ้านทั้งหมด ที่เหลือ 26 เปอร์เซ็นต์ เป็นหมู่บ้าน “เร่งรัด” อันดับ 3 ซึ่งถือว่ามีความมาตรฐานที่ดีมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ⁷⁸

⁷⁶ ดูเพิ่มเติมใน ธเนศวร์ เจริญเมือง และ ดวงจันทร์ อาภาวชิรขันธ์ 700 ปี ของเมืองเชียงใหม่ 2529 กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์

⁷⁷ จากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ช้างใน พิพัฒน์ สุวัชรังกูร และ ดารณี ศรีสง่า ช้างแล้ว

⁷⁸ การประเมินระดับการเร่งรัดใช้ตัวชี้วัดทั้งหมด 37 ตัวชี้วัดซึ่งครอบคลุมด้านผลผลิต รายได้ โครงสร้างพื้นฐาน สาธารณสุข ทรัพยากรธรรมชาติ และการศึกษา หมู่บ้าน “เร่งรัด” อันดับ 1 ถือว่าไม่เป็นไปตามเกณฑ์มากกว่า 11 ตัวชี้วัด ใน

หนี้สินของเกษตรกรเป็นตัวชี้วัดอีกอย่างหนึ่งถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรที่ไม่กระเตื้องขึ้น เฉพาะหนี้สินของเกษตรกรที่มีต่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นสถาบันการเงินในระบบนั้น ในปี พ.ศ. 2532 มีลูกค้าที่เป็นเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่ 42,663 คน โดยมีต้นเงินกู้ 482,320 ล้านบาท และมีต้นเงินชำระ 101.178 ล้านบาท⁷⁹

2) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น

- การให้สัมปทานป่าไม้อย่างเต็มที่ ก่อนที่จะมีการยกเลิกสัมปทานทั้งหมดในปี พ.ศ. 2532 การใช้พื้นที่ป่าไม้ในการปลูกฝิ่น ก่อนที่จะมีการปราบปรามและตัดทำลายในช่วงปี พ.ศ. 2527-2528 การลักลอบตัดไม้ขาย การจับจองและใช้พื้นที่ป่าในการทำเกษตร การกว้านซื้อที่ดินในป่าสงวน และการเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้ให้เป็นรีสอร์ท หรือสนามกอล์ฟ เป็นต้น ในระยะ 15 ปี คือในระหว่างปี พ.ศ. 2519 ถึง พ.ศ. 2534 พบว่า เนื้อที่ป่าในจังหวัดเชียงใหม่ถูกทำลายไป 1,992,356 ไร่ โดยลดลงจากปี 2519 ซึ่งมี 11,204,375 ไร่ เหลือ 9,212,019 ไร่ในปี พ.ศ. 2534⁸⁰

- การใช้พื้นที่อย่างไม่เหมาะสม เช่น การปลูกพืชเศรษฐกิจที่ใช้พันธุ์พืชนำเข้า และใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในพื้นที่ต้นน้ำ การนำพื้นที่ในระบบชลประทานซึ่งใช้เงินลงทุนสร้างอย่างมหาศาล ไปใช้ประโยชน์อื่น เช่น เป็นที่ตั้งของค่ายทหาร หรือ โครงการรีสอร์ทต่าง ๆ การขายที่ดินของเกษตรกรอย่างไม่เป็นกระบวนการ กระทั่งกระทบกระเทือนต่อระบบการใช้ที่ดินและน้ำ อันเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรบางส่วนไม่อาจทำการเกษตรต่อไปได้

- การทำลายสิ่งแวดล้อมและสร้างมลภาวะของภาคอุตสาหกรรมและการบริการ เช่น การขุดหน้าดินเพื่อนำไปถมพื้นที่นา ถมบึง หนอง คลอง และแม่น้ำเพื่อยกกระดับและขยายที่ดิน เพื่อสร้างโรงงาน สิ่งก่อสร้างอื่นและที่อยู่อาศัย การปล่อยน้ำเสีย อากาศเสีย และการสร้างขยะจำนวนมากโดยไม่มีการกำจัดอย่างถูกวิธี เป็นต้น

3) ความเสื่อมโทรมทางศิลปกรรมและวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการที่สถาบันที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ ศาสนา และองค์กรในชุมชน ที่เคยทำหน้าที่สั่งสอน ถ่ายทอดด้านศิลปกรรม ถ่ายทอดด้านวัฒนธรรมและความประพฤติกรรมของคนในครอบครัวและในสังคมตามระบบศิลปกรรมและวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นมาเป็นเวลากันยาวนานนั้น เริ่มอ่อนแอลง และไม่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้เหมือนเดิม ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการเข้ามาควบคุมและแทรกแซงของกลไกของรัฐ และเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปตามระบบทุนนิยมที่เน้นลักษณะปัจเจกชน และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและวัตถุอันวอยความสะดวกมากกว่าการพัฒนาคุณธรรม วัตรธรรมที่แสดงออกถึงความเสื่อมโทรมทางศิลปกรรมและวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรมในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีมากขึ้นและมีรูปแบบที่รุนแรงขึ้น ปัญหาการติดเชื่อเฮโรอีน ที่ยังคงมีอยู่จากการเที่ยวโสเภณี ตามสถานบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างดาษดื่น และจากพฤติกรรมทางเพศที่ไม่มีสถาบันและระเบียบกฎเกณฑ์แบบเดิมมาควบคุมดูแล

ขณะที่หมู่บ้าน “เ่งรัด” อันดับ 2 ขาดเกณฑ์ 6-10 ตัวชี้วัด และหมู่บ้าน “เ่งรัด” อันดับ 1 ขาดเกณฑ์น้อยกว่า 6 ตัวชี้วัด (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาภาคเหนือ 24 มกราคม 2539)

⁷⁹ พิพัฒน์ สุวัชรังกูร และดารณี ศรีสง่า อ้างแล้ว

⁸⁰ บัณฑิต ดันศิริ และคณะ อ้างแล้ว

4) การสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิมและความหลากหลายทางชีวภาพ การพัฒนาระบบเกษตรกรรม กระแสใหญ่ หรือที่เรียกว่า “การปฏิวัติเขียว” ที่ผ่านมา เน้นการเพิ่มผลผลิตเป็นหลัก โดยใช้เมล็ดพันธุ์ใหม่ที่เกิดจากสถานีทดลอง การแยกปลูกเชิงเดี่ยว และกระตุ้นผลผลิตด้วยสารเคมี เป็นการทำลายภูมิปัญญาดั้งเดิมในด้านการเกษตร ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจต่อระบบพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างกันในระบบนิเวศน์ จากพื้นฐานนี้ก่อให้เกิดการพัฒนาแบบจัดการที่ไม่ทำลายความสมดุลของระบบ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดอย่างยั่งยืนของคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม การสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิมและความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ ทำให้ระบบการเกษตรและชีวิตของคนมีความเปราะบาง และเสี่ยงต่อการเกิดความพิพาท ถ้าหากมีวิกฤตการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ดังที่เห็นบ้างแล้ว เช่น กรณีการระบาดของโรค และแมลง อันเนื่องมาจากสภาพนิเวศน์ขาดความสมดุล อุทาหรณ์อีกอย่างหนึ่ง คือการเกิดการระบาดของโรคเอดส์ ที่ยังหาป้องกันและรักษาไม่ได้ ยาสมุนไพรและวิธีการรักษาแบบพื้นบ้าน^๙ ซึ่งเกือบจะสูญหายไปแล้ว กลับได้ให้ทางเลือกและความหวังต่อการป้องกันและรักษา และเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาตัวยาสำหรับการป้องกันและรักษาในระยะยาวต่อไป

๕) การสูญเสียสิทธิในการจัดการและอำนาจในการตัดสินใจของชุมชน จากการที่รัฐประกาศสิทธิครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ และอ้างตนเป็นผู้จัดการผลประโยชน์เพียงผู้เดียว โดยการให้สัมปทานป่าไม้ เพื่อ “พัฒนาเศรษฐกิจ” ของชาติ ก่อนที่จะมีการยุติการให้สัมปทานป่าไม้ในปี พ.ศ. 2532 และจัดการป่าไม้เพื่อ “การอนุรักษ์” ในเวลาต่อมา ชุมชนท้องถิ่นถูกลดทอนสิทธิในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้จากที่เคยปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิม ในกรณีที่มีการประกาศเขตอนุรักษ์ทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านที่มีมาแต่เดิม กลับกลายเป็นว่า ชาวบ้านคือ “ผู้บุกรุก” และ “ผู้ที่เป็นภัย” ต่อป่าไม้และควรจะต้องถูกโยกย้ายออก ในกรณีที่รัฐเข้าไปจัดการระบบชลประทานก็เช่นกัน ชุมชนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในการใช้น้ำ ต้องรอการตัดสินใจและการจัดการของเจ้าหน้าที่ ซึ่งทำให้การจ่ายน้ำไม่ถูกต้องกับเวลาที่ต้องการ ไม่ทั่วถึง และไม่ยุติธรรม การสร้างเขื่อนและระบบชลประทานที่ออกแบบไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ทำให้ใช้งานไม่ได้ดี และเมื่อมีน้ำมากอาจพังก่อให้เกิดภัยพิบัติแก่ชาวบ้านได้ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงในหัวข้อที่ 3.2 ไปแล้ว

3.4 สรุปการเปลี่ยนแปลงของชนบทและเกษตรกรรมจังหวัดเชียงใหม่

แผนผังที่ 3.1 พยายามที่จะสรุปถึงสาเหตุ ปัญหา และผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยรัฐและทุนในช่วงเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมา ผลจากการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการเน้นการส่งออก และการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและการบริการ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา การทำการเกษตรที่ให้ผลตอบแทนต่ำและต้องเผชิญกับปัญหาทั้งจากธรรมชาติและโครงสร้างการตลาดที่ผูกขาด อันทำให้ราคาพืชผลตกต่ำและไม่แน่นอน ทำให้แรงงานภาคเกษตรหลังไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการที่ให้ผลตอบแทนที่แน่นอนกว่า ประกอบกับการที่ดินมีราคาที่สูงขึ้นมา ทำให้

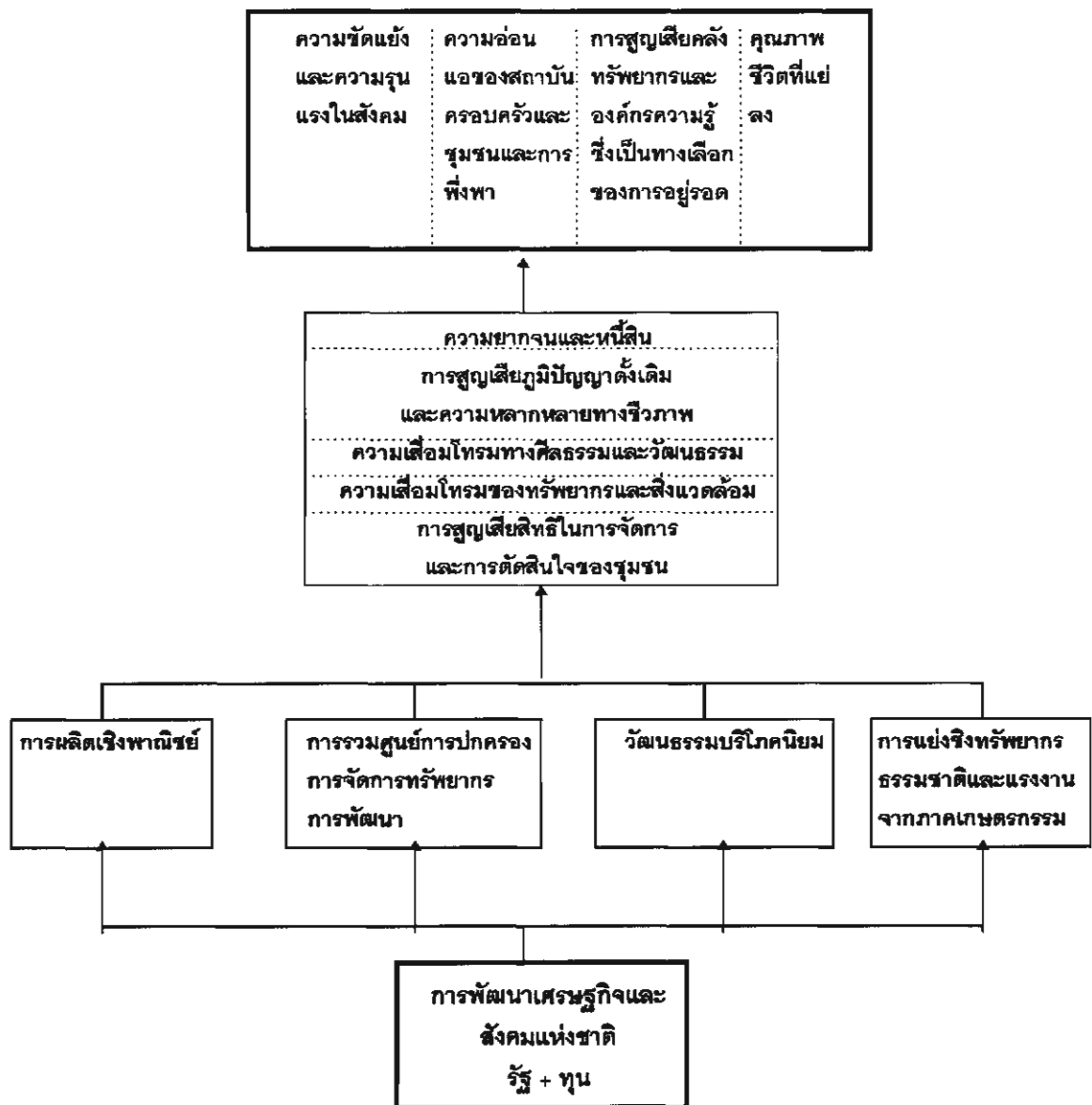
^๙ ปัญหาโรคเอดส์ที่เกิดขึ้นทำให้มีการรวมตัวของหมอพื้นบ้านในอำเภอ แม่แตง อำเภอพร้าว อำเภอหางดง อำเภอสันป่าแตง เพื่อฟื้นฟูความรู้ดั้งเดิมในเรื่องยาสมุนไพร และวิธีการรักษา และหาหนทางที่จะช่วยผู้ป่วยเอดส์

ชาวนาชาวสวนขายที่ดินกันมาก⁸² การใช้ที่ดินโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตรอบอำเภอเมืองในการสร้างบ้านจัดสรร และโรงงาน ทำให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการที่ดิน และน้ำ ระบบเหมืองฝายที่พัฒนามานานนับศตวรรษนี้อาจมีบทบาทหน้าที่ได้ดังเดิม ผลักดันให้ชาวนาที่อยู่รอบเมืองต้องยุติการทำนา ในขณะที่คนที่อยู่ใกล้เมือง ซึ่งมีโอกาสทางการศึกษามากกว่า เข้าสู่งานนอกภาคเกษตรที่เป็นงานที่ใช้ฝีมือหรืองานในสำนักงาน มีรายได้ดีขึ้น คนในชนบทห่างไกลและคนบนที่สูงยังต้องเผชิญกับปัญหาการผลิตที่ได้ผลตอบแทนน้อย และการจำกัดที่ทำกินบนที่สูงของกรมป่าไม้ คนเหล่านี้เนื่องจากมีโอกาสทางการศึกษาน้อย และไม่มีทักษะฝีมือแรงงาน เมื่อเข้ามาทำงานในเมืองกลายเป็นแรงงานชั้นต่ำ ประกอบอาชีพบริการ งานบริการทางเพศ ขอด่านหรือขายของเร่ตามร้านอาหาร และตามทางแยกต่าง ๆ และอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมรุนแรงยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ลักษณะของชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไป จากจิตสำนึกและปฏิบัติการร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบนพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะปัจเจกชนมากขึ้น การที่รัฐพยายามที่จะเสริมความเข้มแข็งให้กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านในฐานะที่เป็นกลไกของรัฐที่จะดำเนินตามนโยบายและอุดมการณ์ของรัฐ ทำให้กลุ่มดังกล่าวได้รับผลประโยชน์จากรัฐ ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านทั่วไปอาจจะเข้าไม่ถึงผลประโยชน์นั้น เมื่อสถาบันทางสังคมหรือองค์กรชุมชนอ่อนแอลง กลไกการควบคุมศีลธรรมของคนในชุมชนเริ่มเสื่อมลงไป ทำให้มีปัญหาทางสังคมเกิดมากขึ้น

ถึงแม้โดยทั่วไป มาตรฐานการดำรงชีวิตจะสูงขึ้น เนื่องจากการที่คนมีรายได้จากอาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น ประกอบกับวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ถูกส่งเสริมโดยนายทุนผู้ผลิตร่วมกับสื่อมวลชน ทำให้ผู้คนสามารถซื้อวัสดุอำนวยความสะดวกได้มากขึ้น เช่น รถ เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์คมนาคมสื่อสาร แต่ ปัญหาช่องว่างทางรายได้ที่มากขึ้น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและวัฒนธรรม การสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิมและความหลากหลายทางชีวภาพ และการสูญเสียสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและอำนาจในการตัดสินใจ กลับมีมากขึ้น ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญคือความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวและสังคม และความอ่อนแอของชนบทและการพึ่งพาปัจจัยภายนอก แม้สิ่งอำนวยความสะดวกจะมีมากขึ้นแต่คุณภาพชีวิตกลับแย่ลง ซึ่งทำให้มองเห็นแนวโน้มของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนและมีปัญหา

⁸² มีการซื้อขายที่ดินกันมากในจังหวัดเชียงใหม่ในช่วงปี พ.ศ. 2531-2533 เงินฝากในธนาคารพาณิชย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2532 และ 2533 ขยายตัวถึง 41.5 และ 40.8 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ทั้งประเทศขยายตัวแค่ 26.8 และ 27.5 เปอร์เซ็นต์ (ดูรายละเอียดใน ไพรัช กาญจนการุณ อ่างแล้ว)

แผนผังที่ 3.1 ปัญหาและผลกระทบด้านลบของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา

บทที่ 4

แนวทางการศึกษาชนบทและเกษตรกรรมของเชียงใหม่ในอนาคต

กล่าวได้ว่า คนส่วนน้อยในชนบทได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะ 30 ปีที่ผ่านมา คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคมที่ดีอยู่แล้ว ที่สำคัญคือมีที่ดินทำกิน มีอาชีพนอกภาคเกษตรเสริม เช่น ค้าขาย รับราชการ ทำหัตถกรรม ฯลฯ และมีเครือข่ายการติดต่อกับทุนและผู้มีอิทธิพลรวมทั้งเจ้าหน้าที่ทางราชการในระดับที่สูงกว่าหมู่บ้าน กระบวนการส่งเสริมทางการเกษตรแบบใหม่ การให้บริการทางการศึกษาและสาธารณสุข การสร้างปัจจัยพื้นฐาน การปกครองแบบรวมศูนย์ ที่ดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ทำให้คนส่วนน้อยในชนบทเหล่านี้ มีโอกาสยกระดับทางด้านเศรษฐกิจและยกระดับสถานภาพทางการเมืองการปกครอง เช่น มีตำแหน่งในองค์การปกครองท้องถิ่นหรือเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งการยกระดับทางการเมืองการปกครองนั้น ในขณะเดียวกันก็ทำให้ช่องทางการได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น

คนส่วนมากในชนบทเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้ที่มีที่ดินขนาดเล็ก หรือไม่มีที่ดินซึ่งสมัยก่อนคือชาวนาเช่าที่นา หรือชาวนารับจ้าง รวมทั้งผู้ที่ไม่มีความมั่นคงในการใช้ที่ดิน ในกรณีของคนบนที่สูงที่อยู่ในเขตป่าที่ถูกอ้างสิทธิครอบครองโดยรัฐ กลับถูกละเลยโดยกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คนเหล่านี้มีทางเลือกอยู่ 2 ทาง ทางแรกคืออยู่ในภาคเกษตรกรรมต่อไปในลักษณะที่ยากจนและมีหนี้สิน เพราะผลตอบแทนต่ำ เสี่ยงต่อเรื่องราคาตกต่ำและผลผลิตเสียหายเพราะภัยธรรมชาติ และเผชิญปัญหาโครงสร้างมากมาย เช่น โครงสร้างการตลาดที่ถูกขาดโดยทุน และระบบชลประทาน และการจัดการการใช้ที่ดินที่ชาวนาไม่มีส่วนร่วมในการจัดการและในกระบวนการตัดสินใจ เป็นต้น ทางเลือกที่สองคือ เป็นแรงงานรับจ้างหาเช้ากินค่ำในภาคอุตสาหกรรม การบริการและการก่อสร้าง ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่คนส่วนใหญ่ได้รับคือ ความยากจนและมีหนี้สิน ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมอันเนื่องจากการสูญเสียบทบาททางสังคมและวัฒนธรรมของสถาบันครอบครัวและชุมชน การสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิม และความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชีวภาพ ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการลดทอนสิทธิในการจัดการและการตัดสินใจ คนส่วนใหญ่ในชนบทเป็นเพียงแค่ “ฐานเสียง” ของนักการเมืองท้องถิ่นและประเทศ ความต้องการและปัญหาของพวกเขาไม่ได้รับการสนองตอบและแก้ไขอย่างจริงจัง แม้จะถูกบรรจุเอาไว้ในนโยบายอันสวยงามของรัฐบาลแทบทุกสมัยก็ตาม

เมื่อทบทวนการศึกษาชนบทและเกษตรกรรมของเชียงใหม่ โดยเชื่อมโยงกับปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ มากมายที่คนชนบทและเกษตรกรได้รับ จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ จะเห็นชัดว่า ยังมีการศึกษา น้อยมากที่เป็นไปในทิศทางที่สะท้อนให้เห็นปัญหาและทำความเข้าใจปัญหาของเกษตรกรอย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ และเสนอแนวทางการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมต่อองค์กรของประชาชนและสาธารณชน และในเชิงนโยบายต่อรัฐและหน่วยงานของรัฐ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 การศึกษาชนบทและเกษตรกรที่ผ่านมายังทำเพื่อสนองต่อการวางยุทธศาสตร์ นโยบาย และแผนของต่างประเทศ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามอินโดจีน) และของรัฐบาลไทย (เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง) นักวิชาการส่วนใหญ่ถ้า

ไม่ทำการศึกษาเพื่อรับใช้วัตถุประสงค์ดังกล่าว ก็ทำเพื่อ“ความเป็นเลิศ”ทางวิชาการและการยกระดับสถานภาพของตนเอง

การศึกษาวิจัยในด้านชนบทและเกษตรกรรมในอนาคตควรจะเน้นการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเสนอแนะการแก้ปัญหาเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน โดยมองการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกันได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากปัญหาของชนบทและเกษตรกรรมเป็นปัญหาที่ซับซ้อน ไม่อาจจะจัดอยู่ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งได้ และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและที่ร่วมแก้ปัญหาอยู่หลายหน่วยงาน แนวทางการศึกษาจึงควรเป็นแบบสหวิทยาการ ที่ทำให้มองเห็นภาพปัญหาได้ชัดเจน และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบและรอบด้าน การจัดทำการศึกษาและการวิจัยควรมีลักษณะการศึกษาแบบเครือข่ายที่องค์กรและหน่วยงานหลายส่วนมีส่วนร่วม โดยการทำทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาครวมทั้งระดับนโยบาย ซึ่งแนวทางเช่นนี้ อาจทำให้มีการนำเอาผลการวิจัยไปสู่การแก้ไขปัญหาทั้งแนวตั้งและแนวนอนได้อย่างแท้จริง

ความจริง การศึกษาในแนวทางดังกล่าวข้างต้น เริ่มมีขึ้นบ้างในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ที่ผลกระทบด้านลบของการพัฒนาปรากฏเห็นชัดเจนขึ้น และเป็นสิ่งที่วิตกกังวลของคนทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการศึกษาที่เน้นด้านความคิด จิตสำนึก พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น สิทธิและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาโสเภณี และการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ เป็นต้น โดยเน้นมุมมองและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน หรือตามวิถีการศึกษาแบบวาทกรรม⁸³ แต่กระนั้น ยังมีประเด็นปัญหาอีกมากที่ไม่ได้ทำการวิจัยอย่างจริงจัง แต่เป็นประเด็นที่สำคัญที่ควรจะมีการทำอย่างเร่งด่วน ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1) หัวข้อการศึกษา: เกษตรกรกับที่ดิน

ประเด็นคำถาม:

1. การเปลี่ยนแปลงลักษณะการถือครองที่ดิน และกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

⁸³ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ให้คำอธิบายแนวการศึกษาแบบวาทกรรม ไว้ว่า เป็นการศึกษาที่ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติ วิธีคิด และกระบวนทัศน์ในการศึกษา ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในหลักคิดใหญ่ 3 ประการคือ 1) การให้ความสำคัญกับการต่อสู้และความขัดแย้งในเวทีทางวัฒนธรรมมากขึ้น นั่นคือเวทีของการแย่งชิงอำนาจในการนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน รัฐ และทุน ในกระบวนการพัฒนา 2) การให้ความสำคัญกับมุมมองด้านความรู้ และอำนาจของชาวบ้านอย่างจริงจัง และ 3) การไม่ผูกติดกับหมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นหน่วยพื้นที่ หน่วยความสัมพันธ์ทางสังคม และหน่วยการวิเคราะห์ไปพร้อม ๆ กัน แบบที่การศึกษาสังคมชนบททำกันมา แต่มองเห็นว่า หมู่บ้านไม่ใช่ชุดมคติอย่างเดียวของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ หากแต่หมู่บ้านเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของวาทกรรมและความเป็นชุมชน ดูเพิ่มเติมใน ใน “สถานภาพและทิศทางในการศึกษาหมู่บ้านไทย” บทความประกอบการสัมมนาทางวิชาการ องค์ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้าน จัดโดย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ โรงแรมเชียงใหม่ ออคิด จังหวัดเชียงใหม่ 12-13 พฤษภาคม 2538

- ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดิน ชาวนาเช่า และชาวนารับจ้าง ยังมีอยู่เป็นสัดส่วนเท่าไร แต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กันเช่นไร

- ลักษณะการถือครองที่ดินในเขตที่ดอน และที่สูง ใครเป็นผู้ถือครองที่ดิน ถือครองขนาดไหน รูปแบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นอย่างไร ผลกระทบของการถือครองที่ดิน

2. การเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ที่ดิน

- ที่ดินที่เคยเป็นที่นา ที่สวน ถูกนำไปใช้ในภาคอุตสาหกรรม เช่น การทำโรงงาน และภาคบริการ เช่น รีสอร์ท และสนามกอล์ฟ และย่านที่อยู่อาศัยของคนในเมืองขนาดใหญ่

- การเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรในที่สูง เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีผลต่อการเกษตรในที่ราบอย่างไร

3. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดิน

- ความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำจากระบบชลประทาน เพื่อการเกษตร และนอกภาคเกษตร มีมากน้อยแค่ไหน เกิดจากอะไร และมีแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างไร

- ปัญหาของระบบเหมืองฝายที่ขาดการดูแลร่วมกัน มีแนวทางแก้ไขอย่างไร

2) หัวข้อการศึกษา: เกษตรกรกับหนี้สิน

ประเด็นคำถาม:

1. สภาพหนี้สินของเกษตรกรเกิดจากอะไร

2. ความสัมพันธ์กับแหล่งเงินทุนแบบทางการและไม่เป็นทางการเป็นอย่างไร

3. ผลของการเป็นหนี้สิน เช่น การขายที่นา

4. ชาวนาจะมีวิธีการจัดการกับปัญหาหนี้สินต่อไปอย่างไร

5. ทางเลือกในการจัดการกองทุน และสินเชื่อโดยชาวบ้านเองมีหรือไม่ อย่างไร

6. นโยบายของรัฐในเรื่องเงินทุนและสินเชื่อ เป็นอย่างไร มีข้อดีข้ออ่อนอย่างไร

3) หัวข้อการศึกษา: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการเปลี่ยนแปลง

ประเด็นคำถาม:

1. ชาวบ้านมีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านแบบดั้งเดิม และพัฒนา ในการตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตและทางสังคมอย่างไร

2. การผสมผสานระหว่างระบบความรู้ทางด้านเทคโนโลยีจากภายนอก และระบบดั้งเดิม มีกระบวนการอย่างไร กระบวนการแบบไหนที่นำไปสู่การปรับตัวได้ดีเป็นผลประโยชน์ต่อชาวบ้านและชุมชนยิ่งขึ้น

3. ความยั่งยืนของการใช้ภูมิปัญญาภายนอกในการทำการเกษตร มีเงื่อนไขอย่างไร

4) หัวข้อการศึกษา: การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการผลิต

ประเด็นคำถาม:

1. ระบบการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
 - การปลูกพืชพอยังชีพ และการปลูกพืชเศรษฐกิจมีสัดส่วนอย่างไร มีทิศทางขยายตัวไปอย่างไร
 - การทำการเกษตรแบบ มีสัญญาผูกพัน (Contract Farming) ทำกันในขอบเขตแค่ไหน มีผลดีผลเสียต่อเกษตรกรอย่างไร
 - ระบบการปลูกพืชแบบผสมผสาน หรือวนเกษตร ทำกันในขอบเขตแค่ไหน มีผลดีผลเสียต่อเกษตรกรอย่างไร
2. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระบบการปลูกพืชแบบดั้งเดิม เป็นอย่างไร
 - ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
 - ผลกระทบต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวบ้าน
3. ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาแรงงาน

5) หัวข้อการศึกษา: เกษตรกรกับกลุ่มองค์กร

ประเด็นคำถาม

1. องค์กรของเกษตรกรมีอะไรบ้าง มีบทบาทหน้าที่อย่างไร ในเงื่อนไขใดที่สามารถเป็นตัวแทนความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง
2. ปฏิสัมพันธ์ขององค์กรของเกษตรกรกับองค์กรของรัฐ ในด้านการดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐ และการสนับสนุนในด้านงบประมาณ
3. ความขัดแย้งระหว่างองค์กรดั้งเดิม และองค์กรจัดตั้งโดยรัฐบาล หรือการประสานกลมกลืนขององค์กรทั้งสอง เป็นอย่างไร ชาวบ้านมีกระบวนการจัดการอย่างไร
4. ความอยู่รอดของการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ขององค์กรชุมชน ในสภาพที่รัฐเข้ามาควบคุมและจัดการ
 - การจัดการระบบชลประทานโดยองค์กรเหมืองฝายแบบดั้งเดิม
 - การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน
 - ระบบการจัดการการใช้ที่ดิน และแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่สูง

6) หัวข้อศึกษา: การอพยพโยกย้ายจากชนบทมาสู่เมือง

ประเด็นคำถาม:

1. การเข้ามาทำงานในเมืองของคนในชนบททั้งคนพื้นราบและชาวเขา
 - เข้ามาทำกันมากน้อยแค่ไหน แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ ตามท้องถิ่น
 - แรงจูงใจ ทักษะ ทักษะ ความคาดหวังในการเข้ามาทำงานในเมือง

- ลักษณะของงานเป็นเช่นไร มีผลกระทบทางกายภาพและจิตใจอย่างไร
- สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ มีการปรับเอกลักษณ์ของตนอย่างไร
- ความเป็นอยู่ในเมืองเป็นเช่นไร

2. การเข้ามาศึกษาในเมือง

- เข้ามามากน้อยแค่ไหน แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ ตามท้องถิ่น ในระบบการศึกษาแบบใด
- แรงจูงใจ ทศนคติ ความคาดหวังในการศึกษา และการทำงานหลังจบการศึกษา
- สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ มีการปรับเอกลักษณ์ของตนอย่างไร
- ความเป็นอยู่ในเมืองเป็นเช่นไร

๗) หัวข้อศึกษา: ชุมชนกับวัฒนธรรม

ประเด็นคำถาม:

1. ระบบเครือญาติในชุมชน และวัฒนธรรมประเพณีในเรื่องเครือญาติ (เช่น การพินัย) เปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหน
2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเกษตร ทำให้วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
3. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร
4. ชาวบ้านอธิบายการเปลี่ยนแปลง และปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
5. ชาวบ้านโดยเฉพาะในกรณีกลุ่มชาติพันธุ์มีการปรับเอกลักษณ์ของตนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้หรือไม่ การปรับเอกลักษณ์ดังกล่าวมีผลอย่างไร
6. ชุมชนมีการปรับกลไกทางสังคม อย่างไร เพื่อรักษาจริยธรรม และคุณธรรมของคนในชุมชน

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาชนบทและเกษตรกรรมของจังหวัดเชียงใหม่ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรได้พัฒนารูปแบบ วิธีการผลิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และระบบทางสังคม และวัฒนธรรมมาเป็นเวลานาน รูปแบบและวิธีการผลิตเหล่านั้นมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เช่น ในด้านการเลือกพืชและพันธุ์ที่จะปลูก การออกแบบ และการจัดการระบบเหมืองฝายให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ระบบการผลิตมีความมั่นคงและสนองตอบความต้องการทั้งทางวัตถุ ทางสังคม และทางวัฒนธรรมของคนและชุมชนได้

การเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ช่วงเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี 2504 เป็นต้นมา ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการปรับตัว ทำการเกษตรอย่างเข้มข้นและใช้วัสดุการเกษตรที่ต้องจัดซื้อจากภายนอกที่มีมูลค่าสูงขึ้น อันที่จริง การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ไม่ยากมากนัก เพราะเกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเขตที่ราบลุ่มน้ำปิงที่มีประชากรหนาแน่น เช่น อำเภอสารภี มีความเคยชินต่อการต้องปลูกพืชปีละ 2-3 ครั้งอยู่แล้ว เพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าจากการที่ต้องจ่ายค่าเช่านา แต่ที่เป็นปัญหามากคือการผลิตเพื่อขายที่ใช้ต้นทุนสูงขึ้น แต่มีปัญหาด้านราคาและโครงสร้างการตลาด ซึ่งมีผลให้เกษตรกรเริ่มเป็นหนี้มากขึ้น และอาจสรุปได้ว่า สำหรับเกษตรกรรายย่อยแล้ว อาจกล่าวได้ว่า เกษตรแผนใหม่นำมาซึ่งหนี้สินและความยากจน ด้วยเหตุนี้ เมื่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและการบริการเจริญเติบโตขึ้นด้วยการสนับสนุนของรัฐในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรจำนวนมากจึงหันหลังให้เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการอย่างไม่เป็นกระบวนการ ระดับการศึกษาในระบบที่ต่ำ ทำให้คนส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างแบบไร้ฝีมือ หญิงสาวเข้าสู่งานบริการทางเพศที่เสี่ยงต่อโรคเอดส์

ประเด็นที่ต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ก็คือประเด็นของทิศทางการพัฒนาของชนบทและเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เพื่อดูว่ารูปแบบใหม่ของการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นอาชีพภาคเกษตร หรือนอกภาคเกษตรก็ตาม จะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างไร ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ 1) ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจดีหรือไม่ 2) ทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดความสมดุลหรือไม่ 3) สอดคล้องกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วหรือไม่ และ 4) ทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้นหรือไม่ การพัฒนาที่ผ่านมาที่เน้นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่รุนแรงยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การเกิดความขัดแย้งในสังคมจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติประเภท ดิน น้ำป่า ทั้งในระหว่างชาวบ้านกับรัฐ และชาวบ้านด้วยกันเอง ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และการศึกษาที่มีมากขึ้นระหว่างคนในเมืองกับคนชนบท และระหว่างคนพื้นราบและคนบนที่สูง ทำให้เกิดปัญหาคนจนในเมืองมากขึ้น รวมทั้งความเป็นครอบครัวและชุมชนที่น้อยลง ทำให้ศีลธรรมของคนเสื่อม และเกิดปัญหาทางสังคมรุนแรงขึ้น เป็นต้น

ในสภาพที่ปัญหาในภาคชนบทและเกษตรกรรมรุนแรงขึ้นเช่นนี้ ทิศทางการวิจัยที่จะมีต่อไป ควรมุ่งเน้นที่จะให้เกิดความรู้ความเข้าใจในปัญหาของชาวบ้านให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จากมุมมองของชาวบ้านเอง ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการศึกษาที่มองเห็นถึงทั้งศักยภาพ และข้อจำกัดของชุมชนที่แตกต่างกัน ทั้งในแต่ละท้องที่และชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาเพื่อหาทางเลือกและรูปแบบการแก้ไขปัญหาและในการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น จะทำการผลิตที่ไม่ใช้ต้นทุนสูง มีความหลากหลาย ทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความสมดุล ทำให้เกษตรกรไม่เสี่ยง ไม่มีหนี้

สิน ไม่ต้องพึ่งพิงตลาดมากนัก และเสริมให้ครอบครัวและชุมชนเข้มแข็งขึ้นได้อย่างไร การศึกษาต่อไป ควรเป็น การศึกษาที่ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้าน เป็นการเสริมกระบวนการเรียนรู้ และนำไปสู่ความเข้มแข็งขององค์กรทั้งทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันเป็นการศึกษาที่สามารถนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ให้แก่หน่วยงานที่ทำหน้าที่พัฒนา และเสนอทางเลือกทางนโยบายให้แก่ระดับนโยบาย เช่น จะเข้มงวดในการออกเอกสารสิทธิให้ทุนอย่างไร จะให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอย่างไร จะ ช่วยดูแลระบบการผลิตแบบมีสัญญาผูกพัน ไม่ให้เอาัดเอาเปรียบเกษตรกรได้อย่างไร เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เกรียงศักดิ์ เศรษฐพัฒน์นิช “วัฒนธรรมการจัดการภายในชุมชนดั้งเดิมและผลกระทบจากชุมชนชาติ: ตัวอย่างกรณีศึกษาจากชุมชนแม่แจ่ม” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2538
- ไกรศรี นิมมานเหมินท์ “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ใน ลานนาไทยคดี ประคอง นิมมานเหมินท์ และ ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล บรรณาธิการ เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่ 2521
- ขวัญชีวัน บัวแดง “ระบบการผลิตแบบมีสัญญาผูกพัน: ทางเลือกของเกษตรกรบนพื้นที่สูง” วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 21 ฉบับที่ 4/2536 หน้า 74-93
- “ข้อมูลการพัฒนาการเกษตร” เอกสารบรรยายสรุป ของสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ 2538
- ชวนน รัตนวราหะ บรรณาธิการ เกษตรยั่งยืน: เกษตรกรรมกับธรรมชาติ กรุงเทพฯ: เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 2535
- ชยันต์ วรรณะภูติ “แนวการศึกษาและความเป็นจริงในสังคม : การศึกษาสังคมไทยเชิงมานุษยวิทยา” ใน วิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทย กนกศักดิ์ แก้วเทพ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529
- ชยันต์ วรรณะภูติ บรรณาธิการ ข้อมูลเบื้องต้น ทรัพยากรป่าไม้ในภาคเหนือตอนบน จัดทำโดยคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือตอนบน ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2533
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ” ใน วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2 เมษายน 2527-2528 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ชานนท์ คำทอง “กระบวนการสูญเสียความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของเกษตรกรในป่า: กรณีศึกษาป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2537
- ชิตฮารุ ทานาเบ นุงเหลือง นุงดำ: ตำนานของผู้นำชาวนาแห่งล้านนาไทย กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด 2529
- โดม ศรีดาว “มูลค่าของที่ดินที่ใช้ในการเกษตรในเขตพื้นที่รอบเมืองเชียงใหม่: การวิเคราะห์ราคาขาย” วิทยานิพนธ์สาขาเศรษฐศาสตร์เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2537

“ตัวเลขเกี่ยวกับชาวเขาในประเทศไทย” เอกสารจัดทำโดยฝ่ายบริการและเผยแพร่ สถาบันวิจัยชาวเขา เชียงใหม่
กรกฎาคม 2538

ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง ปรีวรรตโดย สมหมาย เปรมจิตต์ เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2519

ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย ปี 2538 กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงาน
และสวัสดิการสังคม 2538

ธนศวรรี เจริญเมือง และ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ 700 ปี ของเมืองเชียงใหม่ 2529 กรุงเทพฯ : อักษรสยาม
การพิมพ์

ธีรยุทธ ยุทธินัย “ข้าแหละ ‘เขื่อน’ ท่วมปีนี้ พังเท่าไร !” ข่าวสด 10 กันยายน 2538 หน้า 5

นิพนธ์ พัวพงศกร “การถือครองที่ดินในประเทศไทย” ใน หนังสือชุดประกอบการศึกษาอันดับ 1 เศรษฐกิจการ
เกษตรไทย รัชสรรค์ ธาระพรพันธุ์ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคลิเดียไทย 2517

บัณฑิต ต้นศิริ ธีรยุทธ จิตต์จำนงค์ และดารณี ศรีสง่า แผนการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2536

บริสโต, ดับบลิว เอส. ลูกผู้ชายชื่อนายหลุยส์ แปลโดย จิระนันท์ พิตรปรีชา กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น
2534

ประเทือง นรินทรางกูร ณ อยุธยา “การจัดการที่ดินภายใต้ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา ศึกษากรณีเกษตร
กลุ่มปลูกพืชพาณิชย์ในเขตกิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์สาขาการพัฒนาศังคม เสนอต่อ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2537

ประยงค์ เนตยารักษ์ และมงคล สมคะเน “วิเคราะห์โครงการเพิ่มผลผลิตข้าวของประเทศไทย” ใน หนังสือชุด
ประกอบการศึกษาอันดับ 1 เศรษฐกิจการเกษตรไทย รัชสรรค์ ธาระพรพันธุ์ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์เคลิเดียไทย 2517

ปลาย้อ ชนมนต์ พ่อค้ากับพัฒนาการระบบทุนนิยมในภาคเหนือ พ.ศ. 2464-2523 โครงการหนังสือเล่ม
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2530

เปรมพร ชันติแก้ว “ผู้นำชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง: กรณีศึกษา หมู่บ้านแม่ชะงูหลวง ต. บ่อแก้ว อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่
” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2538

ผู้จัดการรายวัน 19 มกราคม 2539

พรชัย สอนปาน มานุษยวิทยาเบื้องต้น โครงการพัฒนาคำรา คณะวิชามานุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยา
ลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา

พิพัฒน์ สุวัชรังกร และดารณี ศรีสง่า แผนการใช้ที่ดิน จังหวัดเชียงใหม่ กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2536

ไพรัช กาญจนการุณ “เศรษฐกิจเชียงใหม่” ในรายงานการศึกษาเมืองเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2537

แมคกิลวารี, แดเนียล ดีดี. กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามประเทศ 2537

รัชนิวรรณ ถาวรจิตต์ “แรงงานภาคเกษตรกรรมและการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างภาคในประเทศไทย” ใน
หนังสือชุดประกอบการศึกษาอันดับ 1 เศรษฐกิจการเกษตรไทย รัชสรรค์ ณะพรพันธุ์ บรรณาธิการ
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย 2517

รัตนปัญญาเถระ, พระภิกษุ ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลจากภาษาบาลี โดย ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร พิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร 20 เมษายน 2517

รายงานเศรษฐกิจการเงินภาคเหนือ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ 2532

รายงานเศรษฐกิจการเงินภาคเหนือ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ 2537

สมุดรายงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ. 2536 สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่

สร้อยดี อ่องสกุล ประวัติศาสตร์ล้านนา เอกสารวิชาการชุดล้านนาอดีตศึกษา ลำดับที่ 2 โครงการข้อเสนอเทศล้าน
นาอดีตศึกษา โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529

สร้อยดี อ่องสกุล เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา เอกสารวิชาการร่วมสมโภช
700 ปีเวียงกุมกาม และ 700 ปีเชียงใหม่ เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง 2537

สุภชัย มนต์ไพบูลย์ “บทบาทของสถาบันสินเชื่อของรัฐในการช่วยเหลือเกษตรกร” ใน หนังสือชุดประกอบการ
ศึกษาอันดับ 1 เศรษฐกิจการเกษตรไทย รัชสรรค์ ณะพรพันธุ์ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ด
ไทย 2517

สุมาลย์ โทมัส แปล “สังคมชาวนาไทยภาคเหนือ : การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองและทางกฎหมายใน
ศตวรรษที่ 20” เขียนโดย แอนดรู เทอร์ตัน ใน วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2 เมษายน 2527-
2528 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สุริยา รักการศิลป์ “พฤติกรรมการลงทุนของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ จากรายรับที่ได้จากการขายที่ดิน”
วิทยานิพนธ์สาขาเศรษฐศาสตร์ เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2538

สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ สมุดรายงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ. 2536 สำนักงานสถิติแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

อานันท์ กาญจนพันธุ์ พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา หนังสือฉบับที่ 21 ในโครงการตำรา มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ : มิตรนราการพิมพ์ 2527

อานันท์ กาญจนพันธุ์ “การใช้ที่ดิน : พื้นฐานของความขัดแย้งในหมู่บ้านภาคเหนือ (2516-2524)” ใน วารสาร สังคมศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2 เมษายน 2527-2528 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อานันท์ กาญจนพันธุ์ “สถานภาพและทิศทางในการศึกษาหมู่บ้านไทย” บทความประกอบการสัมมนาทางวิชาการ องค์ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้าน จัดโดย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่ 12-13 พฤษภาคม 2538

อานันท์ กาญจนพันธุ์ “สถานภาพและแนวการศึกษาของมานุษยวิทยาไทย (2490-2529)” ใน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไทย: สถานภาพและทิศทาง จลาตชาย รมิตานนท์ และวารุณี ภูริสินสิทธิ์ บรรณาธิการ เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529

อุไรวรรณ ตันภิมยง “องค์กรสังคมในระบบชลประทานเหมืองฝายและการระดมทรัพยากร: เปรียบเทียบระหว่างชุมชนบนที่สูงและชุมชนพื้นราบในภาคเหนือของประเทศไทย” ใน วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2 เมษายน 2527-2528 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาพาลังคณ

An Englishman's Siamese Journals 1890-1893. Bangkok: Siam Media International Books.

Abha Sirivongs Na Ayuthaya. Friedrich N. Fuhs, Suthep Soonthompasuch. 1979. **Social and Economic Conditions of a Rural Population in Northern Thailand.** Bangkok: SRI Chulalongkorn University.

Anan Ganjanapan. 1984. “The Idiom of Phii Ka’: Peasant Conception of Class Differentiation in Northern Thailand”. **Mankind**. Vol 14. No. 4. August 1984.

Anan Ganjanapan. 1984. **The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981).** Thesis submitted to Cornell University.

Anan Ganjanapan. 1987. “Conflicting Patterns of Land Tenure among Ethnic Groups in the Highlands of Northern Thailand: The Impact of State and Market Intervention”. **Proceedings of the International Conference on Thai Studies.** The Australian National University. 3-6 July 1987.

Anan Ganjanapan. 1989. “Conflict over the Deployment and Control of Labor in a Northern Thai Village”. **Agrarian Transformations, Local Processes and the State in Southeast Asia.** edited by Gillian Hart *et al.* California: The Regents of the University of California.

Bangkok Post. September 3, 1995. pp. 20-21.

- Bock, Carl. **Temples and Elephants: Travels in Siam in 1881-1882**. Singapore: Oxford University Press.
- Bowie, Katherine A. 1988. "Peasant Perspectives on the Political Economy of the Northern Thai Kingdom of Chiang Mai in the Nineteenth Century: Implications for the Understanding of Peasant Political Expression", Ph.D. Thesis, University of Chicago.
- Bowie, Katherine A. 1993. "Trade and Textiles in Northern Thailand: A Historical Perspective" in Songsak Prangwatthanakun (eds) **Textiles in Northern Thailand: A Common Heritage**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Co.Ltd.
- Calavan, Michael M. 1977. **Decisions Against Nature: An Anthropological Study of Agriculture in Northern Thailand**. Center for Southeast Asian Studies Special Report No. 15. Northern Illinois Center for Southeast Asia Studies.
- Calavan, Sharon Kay Mitchell. **Aristocrats and Commoners in Rural Northern Thailand**. Thesis submitted to the University of Illinois at Urbana-Champaign, 1974
- Cooper, Robert. 1984. **Resource Scarcity and the Hmong Response**. Singapore: Singapore University Press, National University of Singapore.
- Geddes, William Robert. 1976. **Migrants of the Mountains**. Oxford: Clarendon Press.
- Gray, Jennifer. "Northern Thai Women and the Dormitory Village", **Proceedings of the International Conference on Thai Studies**. Australian National University. 3-6 July 1987.
- Keyes, Charles. F. 1978. "Ethnography and Anthropological Interpretation in the Study of Thailand". In **The Study of Thailand: An Analyses of Knowledge, Approaches, and Prospects in Anthropology, Art History, Economics, history and Political Schience**. Eliezer B. Ayal ed. Ohio University Center for International Studies
- Kingshill, Konrad. 1976. **Ku Daeng-The Red Tomb: A Village Study in Northern Thailand**. Third Edition. Bangkok: Suriyaban Publishers.
- Kingshill, Konrad, Prasert Bhandhachat and Ronald D. Renard. 1985. **The Red Tomb - Thirty Years Later: A Follow-up Study on Development of a Northern Thai Village (Ku Daeng)**. A.D. 1954-1984. Chiang Mai: Payap University.
- Kunstadter, Peter, Chapman E.C. Sanga Sabhasri (eds.). 1978. **Farmers in the Forest**. Honolulu: The University Press of Hawaii.
- "Last of the Green Fields". **The Nation**. 25 August 1995.

- Mischung, Roland. 1986. Environmental "Adaptation" Among Upland Peoples of Northern Thailand: A Karen/Hmong (Meo) Case Study. Frobenius Institute, University of Frankfurt/ Main, West Germany.
- Moerman, Michael. 1968. **Agricultural Change and Peasant Choice in a Thai Village**. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Moerman, Michael. 1987. "Meaning and Magnitude: Some Changes in How Ban Ping Farms", **Proceeding of the International Conference on Thai Studies**. The Australian National University. 3-6 July, 1987.
- Narinchai Patanapongsa, Nakorn Nalampang and Dusdee Nalampang. 1983. **A Study of the Status of Agriculture in Chiang Mai, Thailand**. Chiang Mai: Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.
- Narujohn Iddhichiracharas. **Bamboo Village: A Northern Thai Frontier Community**. Thesis submitted to the University of California. U.S.A. 1977.
- Obayashi, Taryo. "The Lawa and Sgau Karen in Northwestern Thailand." **The Journal of the Siam Society**. July 1964. Vol. LII Part 2. p 199-216.
- Pasuk Phongpaichit. 1982. **Employment, Income and the Mobilisation of Local Resources in Three Thai Villages**. Bangkok: International Labour Organisation Asian Employment Programme (ARTEP).
- Pottter, Jack M. 1976. **Thai Peasant Social Structure**. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Sopon Thangphet. "The Impact of Urbanisation on Local Resource Management: A Case Study of an Indigenous Irrigation Community in Northern Thailand". Thesis submitted to Department of Urban and Regionall Planning. University of Sydney. November 1993.
- Tanabe, Shigeharu. 1984. "Ideological Practice in Peasant Rebellions: Siam at the Turn of the Twentieth Century" in Andrew Turton and Shigeharu Tanabe (eds.), **History and Peasant Consciousness in South East Asia**. Senri Ethnological Studies 13. Osaka: National Museum of Ethnology.
- Tanabe, Shigeharu. 1994. **Ecology and Practical Technology: Peasant Farming Systems in Thailand**. Bangkok: White Lotus Co., Ltd.
- Tanet Charoenmuang. 1994. "Resource Conflict and Conflict Resolution: The Governance of Water Allocation Problems in Thailand" Research paper submitted to the Thailand Development Research Institute (TDRI), Natural Resources and Environment Program.
- Turton, Andrew. 1989. "Local Powers and Rural Differentiation", **Agrarian Transformation, Local Processes and the State in Southeast Asia**. edited by Gillian Hart *et al.* California: The Regents of the University of California.

- Turton, Andrew. 1989. "Thailand: Agrarian Bases of State Power", **Agrarian Transformation, Local Processes and the State in Southeast Asia**. edited by Gillian Hart *et al.* California: The Regents of the University of California.
- Schreiner, S.A. Jr. "My Uncle Charlie: Angel Doctor of Siam" Roneo paper.
- Sopon Thangphet. "The Impact of Urbanisation on Local Resource Management: A Case Study of an Indigenous Irrigation Community in Northern Thailand". Thesis submitted to Department of Urban and Regionall Planning. University of Sydney. November 1993.
- van Roy, Edward. 1971. **Economic Systems of Northern Thailand**. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Vanpen Surarerks. 1986. **Historical Development and Management of Irrigation Systems in Northern Thailand**. Bangkok: Charoenwit Printing Ltd.
- Wijeyewardene, Gehan. 1984. "Great City on the River Ping: A Theory, Mainly about Chiang Mai. Paper presented at the International Conferences on Thai Studies. Bangkok, August 22-24 1984.
- Wijeyewardene, Gehan. 1987. "Notes on Urban Land Tenure in Chiang Mai", **Proceedings of the international Conference on Thai Studies**. The Australian Nationall University, Canberra. 3-6 July 1987
- Wijeyewardene, Gehan. 1987. "The Theravada Compact and the Karen." *Sojourn* 2 (1987) : 31-54.

ภาคผนวก

- สรุพนหนังสือและเอกสารที่สำคัญที่เกี่ยวกับ
ชนบทและเกษตรกรรมของเชียงใหม่
- ประวัติผู้เขียน

สถาปนาการศึกษาชนบทและเกษตรกรรมของชนชั้นใหม่

สรุปหนังสือและเอกสารที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับชนบทและเกษตรกรรมของชนชั้นใหม่ (เรียงตามลำดับปีที่ทำการศึกษา)

ปีพ.ศ. ที่ทำการศึกษา	ผู้เขียน	ชื่อเอกสาร	พื้นที่ศึกษา	จุดเน้น	แนวทางการศึกษา
2496-2497, 2508, 2517, 2528	Conrad Kingshill	Ku Daeng-The Red Tomb: A Village Study in Northern Thailand	อ. สารภี	ศึกษามูลค่าสภาพของชาวภูแดงจากชีวิตความเป็นอยู่ทุก ๆ ด้าน	ชาติพันธุ์วิทยา
2506-2507	Edward van Roy	Economic Systems of Northern Thailand	อ. เชียงดาว	ระบบเศรษฐกิจของชาวเขา ชาวไทยพื้นราบที่อยู่บนที่สูง และการทำไร่ชาวของบุรีรัมย์	โครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม
2507-2509	William Robert Geddes	Migrants of the Mountains	อ. ยอด	ความเป็นมา และลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมของชาวม้ง อันเนื่องจากการขาดแคลนที่ดิน	ชาติพันธุ์วิทยาและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
2512-2513	Michael Calavan	Decisions Against Nature: An Anthropological Study of Agriculture in Northern Thailand	อ. สารภี	กระบวนการตัดสินใจของชาวบ้านในการเลือกปลูกพืชได้ผลตอบแทนสูงสุด	นิเวศวิทยาวัฒนธรรม
2514-2515	Jack M. Potter	Thai Peasant Social Structure	อ. สารภี	โครงสร้างทางสังคมของชาวนาในภาคเหนือ ด้านหญิง "โครงสร้างหลวม"	โครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม
2516-2518	Robert Cooper	Resource scarcity and the Hmong response	อ. เชียงดาว	การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวม้ง อันเนื่องมาจากการขาดแคลนที่ดิน	โครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม
2517-2518	Shigeharu Tanabe	Ecology and Practical Technology: Peasant Farming Systems in Thailand	อ. แม่ริม	กระบวนการผลิตและลักษณะทางสังคม เปรียบเทียบอยุธยาและเชียงใหม่	นิเวศวิทยาวัฒนธรรม
2519	Narujohn Iddhichiracharas	Bamboo Village: A Northern Thai Frontier Community	อ. ผัง	แบบแผนการปะทะสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน	โครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม

ปีพ.ศ. ที่ทำการศึกษา	ผู้เขียน	ชื่อเอกสาร	พื้นที่ศึกษา	จุดเน้น	แนวทางการศึกษา
2522	Abha Siri Wong et al.	Social and Economic Conditions of a Rural Population in Northern Thailand.	อ. ลำปาง	เปรียบเทียบปริมาณการผลิต การถือครองที่ดิน และอาชีพนอกภาคเกษตรใน 3 หมู่บ้าน	เชิงประยุกต์เพื่อการวางแผนการพัฒนา
2516-2526	Wanphen Surarak	Historical Development and Management of Irrigation Systems in Northern Thailand	เชียงใหม่	ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการระบบชลประทาน	เชิงประยุกต์เพื่อการวางแผนการพัฒนา
2523-2524	อานันท์ กาญจนพันธุ์ Anan Ganjanapan	พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)	อ. ลำปาง	ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวนา	เศรษฐศาสตร์การเมือง
2525	Phasuk Pongphajit et al.	Employment, Income and the Mobilisation of Local Resources in Three Thai Villages.	อ. ดอยสะเก็ด	เปรียบเทียบการจ้างแรงงาน การใช้แรงงาน และรายได้ของหมู่บ้านในแต่ละภาค	เชิงประยุกต์เพื่อการวางแผนการพัฒนา
2526	Narinchai Phathanapongse	A Study of the Status of Agriculture in Chiang Mai	ที่ราบลุ่มเชียงใหม่	เปรียบเทียบผลผลิตและการปลูกพืชที่สำคัญในเขตและนอกเขตชลประทาน	เชิงประยุกต์เพื่อการวางแผนการพัฒนา
2526	ชาติชาย ณ เชียงใหม่	“การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ”	อ. แม่ริม	ความแตกต่างทั้งในพฤติกรรมทางการเมือง เนื่องจากความแตกต่างกันในด้านโครงสร้างเครือข่ายทางสังคม	โครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม
2528 (ตีพิมพ์)	อุไรวรรณ ดันกิมยง	“องค์การสังคมในระบบชลประทานเหมืองฝาย และการระดมทรัพยากร”	เชียงใหม่	เปรียบเทียบองค์การชลประทานบนที่สูงและที่ราบ	เชิงประยุกต์เพื่อการวางแผนการพัฒนา

สถานการณ์การศึกษานานาชาติและเกษตรกรรมของเอเชียใต้

ปีพ.ศ. ที่ทำการศึกษา	ผู้เขียน	ชื่อเอกสาร	พื้นที่ศึกษา	จุดเน้น	แนวทางการศึกษา
2528-2529	Jennifer Gray	"Northern Thai Women and the Dormitory Village"	เชียงใหม่	การเปลี่ยนแปลงในชนบทและการที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน	โครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม
2529	ปลาย่อ ฮานะเมทท์	พอลีกัมกับการระบบทุนนิยมในภาคเหนือ พ.ศ. 2464-2523	เชียงใหม่	พัฒนาการและบทบาทของกลุ่มพ่อค้าภาคเหนือ	ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
2527-2529, 2532	Katherine Bowie	"Trade and Textiles in Northern Thailand: A Historical Perspective"	เชียงใหม่	การผลิตผ้าแบบดั้งเดิมในภาคเหนือในศตวรรษที่ 19 เน้นเรื่องการค้าที่มีเสียงใหม่เป็นศูนย์กลาง	เศรษฐศาสตร์การเมือง
2529	ฉีกาญ ทานาญ	นุ่งเสื้อ-นุ่งผ้า	อ. สันป่าตอง	ความคิดของผู้นำชาวนา	ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
2532 (ตีพิมพ์)	Andrew Turton	"Local Powers and Rural Differentiation"	เชียงใหม่	อำนาจรัฐกับอำนาจในท้องถิ่นและปัญหาชนชั้นในชนบท	เศรษฐศาสตร์การเมือง
2537	เกรียงศักดิ์ พัฒนวิธ	"วัฒนธรรมการจัดการภายในชุมชนดั้งเดิม และผลกระทบจากชุมชนชาติ"	อ. แม่แจ่ม	ระบบการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิม กับการจัดการแบบรัฐชาติ	ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
2538	Thanet Charoenmuang	"Resource Conflict and Conflict Resolution"	เชียงใหม่	ระบบการจัดการเหมืองฝายที่ถูกละทิ้งจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ	เชิงประยุกต์เพื่อการวางแผนการพัฒนา

ประวัติผู้เขียน

ประวัติส่วนตัว

ชื่อ	นางขวัญชีวัน บัวแดง
วัน เดือน ปี เกิด	27 พฤศจิกายน 2499
การศึกษา	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง วิชาเอก คณิตศาสตร์ (2518) วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ (2526) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา (2531) มหาวิทยาลัย Ateneo de Manila ประเทศฟิลิปปินส์
งานปัจจุบัน	นักวิจัย 4
สถานที่ทำงานที่ติดต่อ	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โทรศัพท์ (053) 221699 ต่อ 2564 โทรสาร (053) 892353 E-mail: srxxo012@chiangmai.ac.th

ผลงานวิจัย/วิชาการ

"The Karen and the Khruba Khao Pi Movement: A Historical Study of the Response to the Transformation in Northern Thailand", Thesis submitted to Graduate School of Arts and Sciences, Ateneo de Manila University, Philippines. 1988.

"The Khuba Khao Pi Movement and the Karen Movement in Northern Thailand", paper presented at the workshop on SOUTHEAST ASIAN COMMUNITIES AND COMMUNITY NETWORKS, held by Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 13-14 March 1989.

"กะเหรี่ยงกับขบวนการครูบาชาวนาในภาคเหนือของประเทศไทย" เอกสารนำเสนอในที่ประชุมสัมมนาเรื่อง "วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลง: รายงานผลการวิจัยทางภาคเหนือของประเทศไทย" จัดขึ้นโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เชียงใหม่ กรกฎาคม 2532.

"Green Bean Production in Nam Lang Area in 1990", Thai-German Highland Development Programme (TG-HDP) report paper, January 1991.

"Characteristics of Farm Households in Huai Poo Ling (HPL Baseline Survey)", TG-HDP Internal Paper 155, June 1992.

"The Karen Farming System in Huai Poo Ling", TG-HDP Internal Paper 157, June 1992.

“ครูบาขาวปี: ขบวนการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย” เอกสารนำเสนอในที่ประชุมเชิงปฏิบัติการงานวิจัยด้านวัฒนธรรมครั้งที่ 1 เรื่อง “วัฒนธรรมไทยในกระแสการพัฒนาของโลก” จัดขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพฯ 5-7 สิงหาคม 2536

“ระบบการผลิตแบบมีสัญญาผูกพันและทางเลือกของเกษตรกรบนที่สูง” วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 21 ฉบับที่ 4 2536

"Farmer-Centered Sustainable Farming Systems Development in the Highlands of Northern Thailand", *the Journal of the Asian Farming Systems Association*. Vol. 2, No. 2 (a special issue). 1994.

"Community-Based Land Use Planning and Local Watershed Management: An Approach to Achieve Sustainable Farming Systems", paper presented at the 3rd Asian Farming Systems Symposium on "CONSERVATION AND EQUITY GROWTH: THE CHALLENGE FOR FARMING SYSTEMS", Manila, Philippines, 7-10 November 1994.

"Marketing Support", *Resource Management for Upland Areas in Southeast Asia: An Information Kit*. FAO and IIRR, Philippines. 1995. (Revised paper in Thai was presented at the workshop on "The Preparation of Handbook for Agroforestry Extension", Chiang Mai, Thailand, September 29-October 2, 1995)

"Farmer-Led Research and Extension", *Resource Management for Upland Areas in Southeast Asia: An Information Kit*. FAO and IIRR, Philippines. 1995. (Revised paper in Thai was presented at the workshop on "The Preparation of Handbook for Agroforestry Extension", Chiang Mai, Thailand, September 29-October 2, 1995)

"Diversity of the Highland Farming Systems in Northern Thailand: a Case Study on the Rice Production Systems of the Karen Farmers", in the 1st volume of the proceedings of the International Symposium on "SYSTEMS-ORIENTED RESEARCH IN AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT", Montpellier, France, 21-25 November 1994.

"Socio-Cultural Dimension in Shifting Cultivation", paper presented at the Sub-Regional Workshop on the "CULTURAL CONTEXT OF NATURALRESOURCE MANAGEMENT", Chiang Mai, Thailand, 5-12 January 1995.

"Farmers' Coping Strategies", working paper presented at the Sub-Regional Workshop on the "AGROECOSYSTEM AND BIODIVERSITY IN MONTANE MAINLAND SOUTHEAST ASIA", Chiang Mai, Thailand and Xishuangbanna, China, 30 May-13 June 1995.